

11
2024

LITURGIJSKO-PASTORALNI LIST

ŽIVO VIRELO

Hrvatski institut za liturgijski pastoral pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji • GOD. XLI • CIJENA: 2 €

SLUŽBE U LITURGIJSKOM SLAVLJU
od 3. studenoga do 30. studenoga 2024.

Domenico di Niccolò, *Psalmist David*,
XV. st. (katedrala u Sieni)

LITURGIJSKO - PASTORALNI LIST

Živo vrelo

God. XLI. (2024.)
Liturgijsko-pastoralni list
za promicanje liturgijske obnove

Glavni i odgovorni urednik:
Mario Kopjar

Uredničko vijeće:
Mario Kopjar, Zvonko Pažin,
Ivica Raguž, Milan Dančuo,
Ivan Bingula

Predsjednik uredničkog vijeća:
mons. Zdenko Križić

Uredništvo:
Mario Kopjar, Vječna Tadić Stepinac

Grafička priprema:
Siniša Kolar, HILP

Izdavač i nakladnik:
Hrvatski institut za liturgijski pastoral
pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji
Ksaverska cesta 12a
10000 ZAGREB

Telefon: 01 5635 050
e-mail: hilp@hilp.hr
www.hilp.hr

Tisak:
Denona d.o.o., Zagreb

UREDNIKOVA RIJEČ

Službe u liturgijskom slavlju 1

NAŠA TEMA: SLUŽBE U LITURGIJSKOM SLAVLJU

Mladen Horvat: Isusova pouka o služenju
u kontekstu trostrukog navještaja
muke i uskrsnuća u Markovom evanđelju 2

Mario Kopjar: Posebne službe u liturgijskom slavlju 9

Zvonko Pažin: Liturgijske službe – stanje i perspektive 16

OTAJSTVO I ZBILJA

Biblijsko-teološka razmišljanja:
D. Pezer, N. Vranješ, D. Runje, I. Milovčić

Trideset i prva nedjelja kroz godinu 24

Trideset i druga nedjelja kroz godinu 28

Trideset i treća nedjelja kroz godinu 32

Isus Krist – Kralj svega stvorenja 36

U DUHU I ISTINI

Ivan Andrić: Gospodin kraljuje u sjaj zaodjeven 40

Službe u liturgijskom slavlju

Uslobodi svojega leta, poput ptičica nošenih na valovima vjetra, prolaze trenutci neizrecive stvarnosti koja neće sletjeti na naše dlanove ako ih ne otvorimo i podignemo uvis, u nebesa, i tako dotaknemo smiraj Stvoriteljeve blizine. U svakome trenutku kada otvorimo svoje ruke prema nebu, otvaramo i svoje srce prema sadašnjem trenutku. To je poziv na budnost i na svjesnost u životu.

Život nam prolazi upravo sada, u ovom trenutku, a svaki od tih trenutaka nosi sa sobom dar. Ako smo previše usredotočeni na prošlost ili budućnost, propuštamo taj dar, ali podignemo li ruke, otvorimo li svoj unutarnji svijet, dotaknut ćemo, ne samo prolazne trenutke, već i vječnost koja se krije iza njih.

Zadivljeni nedokučivim sadržajima svega što postoji, pozvani smo da ne budemo samo pasivni promatrači prolaznosti, već da aktivno sudjelujemo u životu – otvarajući se prema njegovim trenutcima. Samo tako možemo dotaknuti smiraj Stvoriteljeve blizine – mir i ispunjenje koje dolazi iz povezanosti s onim što je veće od nas samih. U toj povezanosti nalazimo pravu slobodu, smisao i mir. To su trenutci osobnog sjedinjenja s Božjim glasom koji nas čini čvršćima i otpornijima u prolaznosti svakidašnjice.

Prožeti strahopoštovanjem i istinskim služenjem u liturgijskim slavljinama poniremo u pogledu na široka prostranstva Božje predanosti svijetu. Pred velikom tajnom života, svaki trenutak, svaki dar i svaki izazov prilika su da rastemo u ljubavi i služenju prema Bogu i bližnjima. Posebne službe u liturgijskom slavlju dar su zajednici koja raste u spoznanju i pronicanju. Posebne službe u liturgiji, kao što su služba akolita, čitača, psalmista, obredničara, sakristana, pjevačkog zbora i glazbenika, nisu samo zadaće, već duhovni darovi koji omogućuju zajednici da raste u razumijevanju Božje prisutnosti. Svojim službama u liturgijskom slavlju pomažemo cijeloj zajednici da može dublje prodrijeti u misterij vjere.

Liturgija nije osobni čin, već slavlje zajednice koje povezuje sve članove Crkve u jednu veliku obitelj. Tako zajednica raste, kako u vjeri, tako i u međusobnom jedinstvu i ljubavi. Zajedničkim slavljenjem i služenjem, zajednica pronalazi put prema dubljoj spoznaji Boga i njegovu milosrđu nad krhkim čovjekom, koji žeda za izvorom spasenja.

Urednik

Isusova pouka o služenju u kontekstu trostrukog navještaja muke i uskrsnuća u Markovom evanđelju

MLADEN HORVAT

U piramidalnoj strukturi vlasti obavljati neku službu, znači steći određenu poziciju koja uključuje i određene privilegije. Takvo obavljanje službe često je shvaćeno kao gospodarenje i upravljanje drugima, što se razlikuje od shvaćanja službe ili služenja u Isusovim poukama.

Kada se u moderno vrijeme razmišlja o služenju, otkriva se da to nije popularna tematika, budući da se od čovjeka zahtijeva nekakvo odricanje i ponizno pristupanje drugome da bi se prepoznalo njegove potrebe i odgovorilo na te potrebe. Služba se često shvaća kao funkcija koja je povjerena od nekog na višoj funkciji onom na nižoj. U piramidalnoj strukturi vlasti obavljati neku službu, znači steći određenu poziciju koja uključuje i određene privilegije. Takvo obavljanje službe često je shvaćeno kao gospodarenje i upravljanje drugima, što se razlikuje od shvaćanja službe ili služenja u Isusovim poukama.

Temelj našega razmišljanja bit će tri Isusova navještaja muke, smrti i uskrsnuća u Markovom evanđelju uz koje Isus povezuje tri kratke pouke o služenju ili bolje reći o shvaćanju vlastitoga života u služenju drugima radi Isusa i Evanđelja. Zanimljivo je da je čitav taj ciklus Isusovih govora dio Isusovog poučavanja dvanaestorice, što se u Markovom evanđelju proteže od *Mk 8,27* do *10,52*. Pouke učenicima o služenju, nužno su, dakle, povezane sa shvaćanjem Isusovog života kao služenja drugima, te Isus samoga sebe daje kao primjer u služenju dok o tome poučava svoje učenike. Kad Isus navješta o svojoj mucu i smrti povezuje s poukom o služenju, kao da želi reći da služenje drugima za njega nema određenih granica, već je on došao služiti i dati svoj život kao otkupninu za mnoge (usp. *Mk 10,45*).

Prvi navještaj muke i uskrsnuća: *Mk 8,31-38*

U prvom Isusovom navješčaju muke i uskrsnuća pronalazimo strukturu od tri koraka, gdje Isus najprije naviješta svoju muku, smrt i uskrsnuće (usp. *Mk 8,31*), zatim ga Petar počinje odvrćati od Božjeg plana za njega, te ga Isus strogo prekorava (usp.

Raffaello Sanzio,
Krist pada pod križem, 1517.

Pouke učenicima o služanju nužno su povezane sa shvaćanjem Isusovog života kao služanja drugima, te Isus samoga sebe daje kao primjer u služanju dok o tome poučava svoje učenike.

Mk 8,32-33), i na kraju Isus upućuje svoju pouku o svakodnevnom nasljedovanju njega i prihvaćanju svoga križa. Sam navještaj dolazi u kontekstu Petrove vjeroispovijesti da je Isus Pomazanik – Krist (usp. Mk 8,27-30). Postojala je, naime, mogućnost da učenici krivo shvate značenje Petrove vjeroispovijesti, te Isusa kao Pomazanika povežu sa slikom slavnoga i političkoga mesije, koji će poput velikih zemaljskih kraljeva uspostaviti slavno kraljevstvo. U tom zemaljskom kraljevstvu i njegovi bi učenici trebali dobiti određeni položaj, kao što ćemo to kasnije u trećem navještaju muke, smrti i uskrsnuća i otkriti. Da bi Isus ispravio učenicima ovakvu nedostatnu sliku samo slavnoga zemaljskoga mesije, odmah ih počinje poučavati: »...kako Sin Čovječji treba da mnogo

Ići za Isusom ne znači pozicionirati se unutar službenog establišmenta, gdje netko uživa privilegije pozicije ili položaja, nego mnogo više znači biti na putu u hodu za Isusom. Umjesto statičnog pogleda na službu kao mogućnosti pozicioniranja, Isus nam daje dinamičan vid hodanja za njim. Hodati znači neprestano mijenjati položaje tijela, upravo onako kako to Isus čini.

pretrpi, da ga starješine, glavari svećenički i pismoznanci odbace, da bude ubijen i nakon tri dana da ustane.« (usp. *Mk* 8,31). U ovoj Isusovoj izjavi nazire se obris trpećega mesije, koji nastavlja tradiciju patničkoga sluge Gospodnjega kod proroka Izaije (usp. *Iz* 52,13-53,12). Nije to obično trpljenje kod Isusa, već je to patnja povezana s odbačenošću sa strane odgovornih ljudi u narodu, koje Marko raspoređuje u tri grupe: starješine, glavari svećenički i pismoznanci. Ti su ljudi imali pozicije i vlast u narodu, a upravo će oni Isusa, Pomazanika – Krista, odbaciti. Nekako prirodno slijedi Petrovo odvrćanje od takvoga plana trpljenja i smrti, jer se onda ne može ostvariti vizija slavnoga mesije koja je tinjala u Petrovoj nutrini, a niti mogućih položaja ili vlasti o kojima su i drugi učenici pomalo maštali (usp. *Mk* 10,37). Umjesto da Petar prihvati korekcije slike slavnoga mesije, te da se dade poučiti od Isusa, on brani svoju sliku o slavnome zemaljskom mesiji i odvrća Isusa od Božjega plana za njega. Isus strogo prekora Petra, ali ne gubi strpljenja u svom poučavanju učenika, već sve njih nastavlja poučavati o uvjetima nasljedovanja i apostolskoga poziva: »...Hoće li tko za mnom, neka se odrekne samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka ide za mnom. Tko hoće život svoj spasiti, izgubit će ga; a tko izgubi život svoj poradi mene i evanđelja, spasit će ga. Ta što koristi čovjeku steći sav svijet, a životu svojem ugađati? Ta što da čovjek dadne u zamjenu za život svoj?« (usp. *Mk* 9,34-37). Ići za Isusom ne znači pozicionirati se unutar službenog establišmenta, gdje netko uživa privilegije pozicije ili položaja, nego mnogo više znači biti na putu u hodu za Isusom. Umjesto statičnog pogleda na službu kao mogućnosti pozicioniranja, Isus nam daje dinamičan vid hodanja za njim. Hodati znači neprestano mijenjati položaje tijela, upravo onako kako to Isus čini. Isus nosi svoj križ i njegov sljedbenik nosi svoj križ. Takvo nasljedovanje Isusa u sebi uključuje gubitak života, zato se i osoba treba odreći samoga sebe. Ali gubitak života je nešto neminovno i događa se svakodnevno, bez obzira želi li to čovjek ili ne. Svaki proživljeni dan gubitak je života od 24 sata te je nemoguće zaustaviti vrijeme i spasiti svoj život, jer zajedno s vremenom i život prolazi. Ali dok tako život prolazi, čovjek ga može uložiti za Krista i evanđelje, ili kako Isus kaže: izgubiti poradi njega i evanđelja. Na taj način to nije običan gubitak, povezan s gubitkom vremena, već postaje blagoslovljeni gubitak gdje pojedinac ulaže svoj život za pozitivne vrijednosti evanđelja. U ovim recima Isus daje globalnu sliku angažmana svojih učenika. Taj angažman nije u zauzimanju pozicija ili službi, jer život je dinamičan i prolazi brzo, i dok život tako brzo prolazi, Isusov učenik ide za Isusom i poradi Isusa i evanđelja angažira se u ovome svijetu i gubi svoj život ne gospodareći drugima nego služeći drugima. Upravo o tome Isus nastavlja razmišljati u drugom najveštaju muke i uskrsnuća.

Drugi navještaj muke i uskrsnuća: Mk 9,30-37

Evandelist Marko uvodi drugi navještaj muke i uskrsnuća ovom rečenicom: »Otišavši odande, prolažahu kroz Galileju. On ne htjede da to itko sazna. Jer poučavaše svoje učenike.« (usp. Mk 9,30-31). Očito je da su navještaj muke i uskrsnuća dio Isusove pouke učenika, to jest dvanaestorice apostola, jer Isus se pomalo distancira od drugih da bi imao vremena i mogućnosti poučiti svoje apostole. Ne želi da drugi budu prisutni, jer apostolima govori o teškim trenucima što ga čekaju. On želi tu tajnu otkriti najbližima i pripremiti svoje učenike za te trenutke. S druge strane apostoli trebaju razumjeti da će to biti i njihova sudbina, jer slijediti Isusa znači ići njegovim stopama, te ono što se dogodilo Isusu, dogodit će se također i njima. Evandelist Marko upotrebljava glagol *παράδιδωμι* – *paradidomi* što znači »predati se«: »Sin Čovječji predaje se u ruke ljudima. Ubit će ga, ali će on, ubijen, nakon tri dana ustati.« (usp. Mk 9,31). Evandelist taj glagol češće upotrebljava u svome Evandelju u odnosu na Isusa (usp. Mk 3,19; 9,31; 10,33; 14,10.11.18.21.41.42.44; 15,1.10.15), ali također u odnosu na njegove učenike, osobito u Mk 13 (usp. Mk 13,9.11.12). I Isusovi učenici bit će predani vijećima, te umjesto da razmišljaju o položajima, život trebaju uložiti za Isusa i evanđelje. Ipak, Isusovi učenici ne razumiju Isusa: »No oni ne razumješe te besjede, a bojahu ga se pitati.« (usp. Mk 9,32). Ovaj put nije riječ samo o Petru, nego i o ostalima koji ne razumiju Isusov navještaj smrti i uskrsnuća.

Na mnogim mjestima u Markovom evandelju apostoli ne razumiju Isusa, boje ga se pitati, a ponekad i ne vjeruju, te takvo prikazivanje likova apostola postaje karakteristika Markovoga evanđelja.

Njihovo nerazumijevanje očituje se u kratkoj sceni što slijedi nakon navještaja smrti i uskrsnuća. Dok tako prolaze kroz Galileju, oni među sobom raspravljaju tko je najveći, ali su tu raspravu htjeli sakriti od Isusa: »I već u kući upita ih: »Što ste putem raspravljali?« A oni umukoše jer putem među sobom razgovarahu o tome tko je najveći.« (usp. Mk 9,33-34). Slično kao i u prvom slučaju navještaja muke i smrti, učenici ne

Giotto di Bondone,
Oplakivanje mrtvoga Krista, 1305.

[...] slika prepoznavanja potreba drugih zapravo je Isusovo tumačenje služenja, gdje ono nije poniženje za čovjeka već čovjekov ponos i ostvarenje onoga sna da čovjek bude prvi, jer kao odrasla osoba prepoznaje potrebe drugih ljudi i izlazi im u susret.

razumiju Isusa, nego raspravljaju o svjetskim veličinama, tko je među njima veći. Isus koristi i ovu priliku za poučavanje te slično kao i u prvom slučaju poučava svoje učenike: »On sjede i dozove dvanaestoricu te im reče: 'Ako tko želi biti prvi, neka bude od svih posljednji i svima poslužitelj!'« (Mk 9,35). Zanimljiva je i pozicija Isusova tijela, jer Isus sjede. Kao da je i položajem tijela htio pokazati da ne teži prema veličini, jer pitanje je bilo tko je veći. Isus ne odbacuje čovjekovu težnju za time da bude prvi, da bude izvrstan, nego ju preoblikuje na način da preporučuje služenje: neka bude od svih posljednji i svima poslužitelj. Zanimljivi su izrazi: »...tko želi biti prvi (πρῶτος – *protos*), neka bude od svih posljednji (ἔσχατος – *eshatos*)...«.

Isus kao da i u tom trenutku sebe daje za primjer. On je bio prvi, a za sve nas postao je posljednji. Isti redoslijed ovih izraza pronalazimo u Knjizi Otkrivenja, gdje se odnose na Sina Čovječjega, koji je Prvi i Posljednji (usp. *Otk* 1,17; 2,8; 22,13). Postavlja se, dakle, pitanje kako čovjek postaje prvi i posljednji? Odgovor Isus daje u istoj rečenici: »...neka bude od svih posljednji i svima poslužitelj«. Isus smatra da se »biti prvi« ostvaruje po posluživanju, a onaj koji poslužuje jest ujedno i posljednji, jer tek nakon što je poslužitelj svima poslužio jelo, i on kao posljednji može sjesti i blagovati. Marko koristi grčku riječ διάκονος – *diakonos* ili »poslužitelj« što nas odmah stavlja u kontekst prve Crkve i pitanja ustanovljenja službe posluživanja kod stolova (usp. *Dj* 6,1-7). Da bi Isus protumačio što to znači biti poslužitelj, odmah uzima dijete i postavlja ga posred njih i govori: »Tko god jedno ovakvo dijete primi u moje ime, mene prima. A tko mene prima, ne prima mene, nego onoga koji mene posla.« (Mk 9,37). Isus koristi prekrasnu sliku primanja i prihvaćanja djeteta, jer to je zapravo prihvaćanje Isusa, ali budući da je Isus sin ili dijete nebeskoga Oca, tada prihvaćanje Isusa zapravo znači prihvaćanje Oca.

Koja je povezanost između prihvaćanja djeteta i služenja? Djetetu je zapravo potreban netko tko će ga posluživati. Što je dijete manje to je više ovisno o pomoći i posluživanju drugih. Svoju teškoću dijete izražava plaćem te tada prokušani roditelji brzo trebaju ustati iz kreveta i poslužiti realnim potrebama djeteta. Ako je dijete gladno, nije mu potrebno promijeniti pelene te pažljivi roditelji uče prepoznavati potrebe maloga djeteta. A nekada dijete plače, zato jer voli da ga roditelji drže na rukama i polako uspavljuju te je i to opravdana potreba djeteta kojoj roditelji idu ususret. Kako dijete raste, potrebe se mijenjaju, ali proces prepoznavanja potreba uvijek je na djelu kod roditelja. Pažljivi roditelji ne mijenjaju više pelene odrasloj djeci, već nastoje otkriti koje su to nove potrebe djece povezane s određenim uzrastom. Ova slika prepoznavanja potreba drugih zapravo je Isusovo tumačenje služenja, gdje ono nije poniženje za čovjeka već čovjekov ponos i ostvarenje onoga sna da čovjek bude prvi, jer kao odrasla osoba prepoznaje potrebe drugih ljudi i izlazi im u susret.

Treći navještaj muke i uskrsnuća: *Mk 10,32-45*

Isus i treći put naviješta svoju muku, smrt i uskrsnuće. To se događa na putu uzlaženja prema Jeruzalemu te događaji o kojima Isus govori sve se više približavaju. Dok Isus hlabro ide pred svojim učenicima, oni ga slijede zaprepašteni i prestrašeni (usp. *Mk 10,32*). Umjesto da pažljivo slušaju svoga učitelja kada im govori o budućim događajima što će ga zadesiti (usp. *Mk 10,32b-34*) i da svoj život nastoje pripremiti za te nemile trenutke, učenici ponovno pokazuju da ne razumiju Isusa, već treći put za redom, jer Jakov i Ivan dolaze s posebnom molbom da u Isusovoj slavi sjednu jedan s desna a drugi slijeva (usp. *Mk 10,35-40*). Isus im govori o muci, a oni razmišljaju o slavi. Kad ih Isus pita o spremnosti za piti čašu koju on pije, ili krstiti se krstom kojim se on krsti, oni kažu da su spremni, a u času njegove muke svi će se razbježati, svaki na svoju stranu. Oni traže položaje i određena prestižna mjesta, a ne razumiju da njihov učitelj ide u smrt što ga čeka u Jeruzalemu. S druge strane Jakov i Ivan ne razumiju da nisu jedini od Isusovih učenika, već da Isus ima i ostale učenike te njihov zahtjev za pozicijama potiče ljutnju ostale deseterice (usp. *Mk 10,41*). Doista, gdje je jagma za počasnim mjestima i upravljačkim položajima, uvijek ima i onih koji se ljute što se njih zaobišlo te se mala zajednica Isusovih učenika pretvorila u grupu nezadovoljnika, deseterica protiv dvojice, jer neki žele sebi pribaviti bolja mjesta u budućem slavnom kraljevstvu. Borba za položaje uvijek donosi nezadovoljstvo u zajednici.

Guido Reni, *Uskrsnuće Gospodina našega Isusa Krista* (freska u kupoli katedrale u Ravenni), 1620.

Prepoznavajući potrebe drugih ljudi, bilo u Crkvi ili izvan, Isusovi učenici služe i poslužuju realnim potrebama drugih, i ne srame se takvoga načina života služenja i posluživanja u modernom svijetu, često umjetno izmišljenih veličina.

Kako Isus reagira? Umjesto da se ljuti na svoju dvanaestoricu apostola, on i ovakvu napetu i razdijeljenu situaciju u toj maloj zajednici koristi za poučavanje o pravim vrijednostima: »Zato ih Isus dozva i reče im: 'Znate da oni koji se smatraju vladarima gospoduju svojim narodima i velikaši njihovi drže ih pod vlašću. Nije tako među vama! Naprotiv, tko hoće da među vama bude najveći, neka vam bude poslužitelj! I tko hoće da među vama bude prvi, neka bude svima sluga.'« (usp. *Mk* 10,42-44). Isus pred oči svojim apostolima stavlja zemaljske vladare, jer upravo to su Jakov i Ivan htjeli postati kad su molili Isusa da ih u svojoj slavi postavi sebi zdesna i slijeva. Ti zemaljski vladari i velikaši gospodare (κατακυριεύουσιν) svojim narodima i drže ih pod vlašću (κατεξουσιάζουσιν). Zanimljivi su termini koje Marko koristi: κατακυριεύω – *katakuriēuo* što znači »nadvladati, zadobiti vlast nad nekim« i κατεξουσιάζω – *kateksusiazō* što znači »vršiti vlast nad nekim«. Karakteristika ovih dvaju glagola je što u sebi imaju prijedlog κατά – *kata* »nad, prema dolje«. Isus kao da želi reći da postoji oblik vlasti što se vrši »nad« drugim ljudima, koji se onda veoma često može pretvoriti u određeni oblik nasilja nad nekim. To je vlast ili pozicija što dolazi odozgor prema dolje, koju niži prima od višega, koju si Jakov i Ivan priželjkuju od Isusa, koja je nekome povjerena u piramidalnoj strukturi uprave. Isus zaključuje da takvo što nije karakteristika njegovih apostola. Među njegovim apostolima treba mnogo više biti prisutna vlast posluživanja i vlast služenja, vlast koja dolazi odozdol. Ovaj put u pouku Isus ne uključuje samo riječ διάκονος – *diakonos* ili »poslužitelj«, nego onaj koji želi biti prvi, mora biti svima sluga: δούλος – *dulos* »sluga, rob«. Isus, dakle, traži od svojih apostola spremnost na »ropsko posluživanje«, jer robovi su bili i kućni sluge, te radili teške poslove za svoje gospodare. Zanimljivo je da i drugi moderni jezici ustraju na prijevodu »rob«: *slave, esclave, Sklave, schiavo*.

Zaključak

Što zapravo znači ova Isusova poruka modernoj Crkvi? Umjesto da gradimo samo autoritet odozgor koji se vrlo često može pretvoriti u određeni vid nasilja nad nekim, potrebno je u isto vrijeme graditi i autoritet odozdol, a to je autoritet posluživanja i služenja drugima. Prepoznavajući potrebe drugih ljudi, bilo u Crkvi ili izvan, Isusovi učenici služe i poslužuju realnim potrebama drugih, i ne srame se takvoga načina života služenja i posluživanja u modernom svijetu, često umjetno izmišljenih veličina. Takav način života smanjuje unutarnje napetosti same zajednice Crkve i postaje način nasljedovanja primjera Isusa Krista našega učitelja, koji za sebe kaže: »Jer ni Sin Čovječji nije došao da bude služen, nego da služi i život svoj dade kao otkupninu za mnoge.« (usp. *Mk* 10,45). ■

Posebne službe u liturgijskom slavlju

MARIO KOPJAR

Euharistijsko slavlje predstavlja središnji čin života Crkve, u kojem se na osobit način očituje Kristova prisutnost kao glave Crkve. Kroz euharistiju, Krist vodi svoje tijelo – narod Božji – prema punom zajedništvu s Bogom. U tom svetom slavlju sudjeluju svi članovi Crkve, svaki na svoj način. Zaređeni služitelji, poput biskupa i svećenika, predvode liturgiju i postaju posrednici Kristove milosti, omogućujući cijeloj zajednici da uđe u dublje jedinstvo s Kristom. Njihova služba povezuje vjernike s otajstvom euharistije, približavajući ih Kristovoj otkupiteljskoj prisutnosti.

S druge strane, laici nisu pasivni promatrači, već su pozvani na djelatno udioništvo, čime obogaćuju i doprinose slavlju na svoj način. Njihova uloga, iako se ponekad može činiti neznatnom, ima iznimno značenje jer pokazuje suradnju svih vjernika u životu i poslanju Crkve. S voljnošću za služenje, laici postaju živi izraz ljubavi prema Bogu i bližnjima. Vjernici su stoga pozvani s radošću prihvatiti bilo koju službu ili zadatak koji im zajednica povjeri tijekom liturgijskog slavlja. To služenje ne treba doživljavati kao teret, već kao priliku da aktivno doprinesu slavljenju Boga i izgradnji Crkve.

Nicolas Poussin, *Ustanovljenje euharistije*, 1640.

Akolit nosi križ između dvojice služitelja sa svijećama

Svaka služba, bilo da je riječ o čitanju, pjevanju, služenju pri oltaru, dijeljenju pričesti ili bilo kojem drugom obliku udioništva, predstavlja način kako laici postaju dionici tijela Kristova. Njihovo služenje prilika je za duhovni rast i svjedočanstvo Kristove prisutnosti, dok pridonose skladnom slavlju koje proslavlja Boga i jača zajedništvo među braćom i sestrama u vjeri (*Opća uredba Rimskog misala* 97).

Kako bi vjernici mogli pravilno vršiti svoje liturgijske službe, nužno je pažljivo uvesti ih u duh liturgije. To uključuje formaciju koja, ne samo da obuhvaća tehničke aspekte liturgijskih zadataka, već im omogućuje dublje razumijevanje simbolike, teološkog značenja i svetosti bogoslužja. Važno je da svi služitelji budu poučeni kako pravilno i uredno obavljati svoje odgovornosti, kako bi se izbjegli nesporazumi i propusti, koji bi mogli narušiti sklad liturgijskog slavlja (*Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctum concilium* 29).

U sljedećim koracima razmotrit ćemo posebne liturgijske službe i njihove zadaće tijekom slavlja.

Služba akolita

Akolit se postavlja za pomoć đakonu i svećeniku, a ima posebnu zadaću u službi oltara. Njegova je poveljita zadaća da pripravlja oltar i liturgijsko posuđe te, ako je potrebno, da vjernicima dijeli pričest kao izvanredni služitelj prema propisima Crkve.

U redovitoj praksi, na početku misnog slavlja, akolit može nositi križ između dvojice služitelja sa svijećama. Po dolasku do oltara, postavi križ pokraj oltara kao oltarni križ ili ga pohrani na drugo dostojno mjesto te zauzme svoje mjesto u prezbiteriju.

Za vrijeme slavlja, akolit je dužan pristupati svećeniku ili đakonu kada je to potrebno, pružajući im knjige ili pomažući na druge načine. Stoga bi za vrijeme liturgijskog stavljajući trebao biti, kada god je moguće, na mjestu odakle može lako obavljati svoju službu, bilo kod sjedišta ili kod oltara.

U odsutnosti đakona, svećenik nakon sveopće molitve ostaje kod sjedišta, dok akolit postavlja na oltar tjelesnik, ubrus, kalež,

pokrivalo i misal. Zatim, po potrebi, pomaže svećeniku u primanju darova od vjernika ili donosi kruh i vino k oltaru, predajući ih svećeniku. Ako se kadi, akolit predaje kadionicu svećeniku i prati ga prilikom kađenja prinosa, križa i oltara. Nakon toga, okadi svećenika i okupljeni narod.

Akolit može, ako je potrebno, pomagati u dijeljenju pričesti kao izvanredni služitelj. Ako se pričest dijeli pod objema prilikama, akolit pruža pričesnicima kalež ili ga drži ako se pričest vrši umakanjem. Nakon pričesti, pomaže u čišćenju liturgijskog posuđa; ako nema đakona, odnosi ga na stolic i čisti.

Kad završi misno slavlje, akolit se s ostalim poslužiteljima vraća u sakristiju u procesiji, redom kojim su došli.

Akolit ima razne zadaće u svojoj službi, pa ako ih treba vršiti više istovremeno, dobro je raspodijeliti ih među više akolita. Ako je prisutan samo jedan, obaviti će važnije zadatke, dok će ostale preuzeti drugi služitelji.

Ako nema akolita, mogu se odrediti drugi poslužitelji laici koji će preuzeti te službe, noseći križ, svijeće, kadionicu, kruh, vino i vodu, te dijeliti svetu pričest kao izvanredni služitelji (*OURM* 100), no prethodno je potrebno da ih akolit pouči u njihovim zadaćama, a da bi sam akolit dostojnije vršio svoje dužnosti, treba svakodnevno sudjelovati u euharistiji, duhovno rasti i služiti s ljubavlju, osobito prema nemoćnima i bolesnima (*OURM* 65 i 98; *Biskupski ceremonijal* 27-29).

Služba čitača

Čitač ima vlastitu službu u euharistijskom slavlju (*OURM* 194-198). U slavljinama bi službu čitača trebali vršiti zakonito postavljeni čitači, koji međusobno podjeljuju čitanja ako ih ima više, no ne priliči da, primjerice, isto čitanje čitaju dvije osobe, jedna nakon druge, osim u slučaju Muke Gospodnje.

Na početku slavlja, kad nema đakona, čitač, odjeven u za njega odobreno ruho, može nositi uzdignut evanđelistar, noseći ga ispred svećenika, inače ide s drugim služiteljima.

Po dolasku do oltara, čitač se zajedno s ostalima duboko nakloni, a ako nosi evanđelistar, pristupa oltaru, polaže ga i zatim zauzima svoje mjesto u prezbiteriju.

U svojoj službi treba brinuti o jasnom i razgovijetnom čitanju Božje riječi. Dok Riječ prenosi drugima, čitač je pozvan i sam je prihvatiti te svjedočiti njezinu snagu svojim životom. Njegova zadaća nije gluma, već pretvaranje pisanog teksta Svetog pisma u »živu riječ« koja dopire do srca slušatelja. Najbolji čitatelj je onaj koji duboko osluškuje Riječ prije nego je navijesti, svjestan njezine svetosti i značenja.

Čitač se postavlja za naviještanje čitanja Svetoga pisma, osim evanđelja. Također može izreći nakane sveopće molitve i, ako nema psalmista, izvesti psalam između čitanja. Ako nema

Kako bi vjernici mogli pravilno vršiti svoje liturgijske službe, nužno je pažljivo uvesti ih u duh liturgije. To uključuje formaciju koja, ne samo da obuhvaća tehničke aspekte liturgijskih zadataka, već im omogućuje dublje razumijevanje simbolike, teološkog značenja i svetosti bogoslužja. Važno je da svi služitelji budu poučeni kako pravilno i uredno obavljati svoje odgovornosti, kako bi se izbjegli nesporazumi i propusti, koji bi mogli narušiti sklad liturgijskog slavlja (Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctum concilium 29).

Luca della Robbia,
Pjevanje psalma 150
(*Laudate Dominum*), 1438.

postavljenog čitača, naviještanje čitanja povjerava se drugim laicima koji su prikladni i dobro pripremljeni za tu službu, kako bi vjernici mogli iskusiti milinu i snagu Svetoga pisma (*OURM* 101). Čitač je odgovoran za pripremu vjernika koji također mogu čitati Sveto pismo u liturgiji.

U nedostatku đakona, nakon svećenikova uvoda, može izreći nakane sveopće molitve. Ako se kod ulaska ili pričesti ne pjevaju niti recitiraju antifone, čitač ih može pročitati u zgodno vrijeme.

Sve ove zadaće zahtijevaju od čitača ne samo tehničku preciznost, već i dublje razumijevanje svetih tekstova i svijest o njihovoj duhovnoj snazi. Tako čitač, svojom službom, pridonosi duhovnom iskustvu vjernika, povezujući zajednicu kroz Riječ i molitvu s Božjom prisutnošću u liturgijskom slavlju (*OURM* 66 i 99).

Služba psalmista

Zadaća je psalmista pjevati (za ambonom ili na drugom prikladnom mjestu) psalam ili biblijsku pjesmu između čitanja, responzorijalno ili direktno, što zahtijeva vještinu psaliranja i pravilan izgovor (*OURM* 102). Psalmist, koji

mora biti duhovno prikladan i sposoban za pjevanje, pomaže vjernicima u sudjelovanju i razmatranju smisla tekstova kroz liturgijsko pjevanje.

Psalmist ne samo da prenosi tekst, već i kroz glazbu i izražajnost pomaže vjernicima u dubljem razmatranju smisla biblijskih tekstova. Njegovo pjevanje poziva zajednicu da sudjeluje u duhovnom iskustvu, usmjeravajući njihove misli i osjeća je prema Bogu. Upravo zato, važno je da psalmist bude duhovno prikladan, s iskrenom željom da služi, te sposoban za pjevanje jer kroz svoje umijeće doprinosi uzvišenosti liturgijskog slavlja. Kvaliteta i angažiranost psalmista mogu značajno obogatiti liturgiju, pomažući vjernicima da se kroz pjevanje dublje povežu s tekstovima i sakramentom koji se slavi. (*OURM* 67)

Služba obredničara (ceremonijara)

Obredničar priprema i upravlja slavljem kako bi ono odsijevalo ljepotom, jednostavnošću, skladom i pobožnošću. Obredničar mora biti dobro upućen u povijest i zakone svete liturgije, kao i u pastoralne principe, kako bi osigurao plodonosno udioništvo vjernika i promicao ljepotu svetih slavlja.

Tijekom slavlja, obredničar pravovremeno koordinira sve sudionike: svećenika, čitače, pjevače, ministrante i ostale služitelje, tako da svaki dio liturgije teče skladno i bez prekida. Njegova uloga je osigurati da svi znaju svoje zadatke i da liturgija teče glatko, ali uvijek djelujući diskretno, bez suvišnih riječi i komentara. Za vrijeme slavlja povlači se u pozadinu, ne ističući svoju prisutnost kako ne bi ometao tijek liturgije. U svojoj službi ne smije zauzimati ulogu đakona ili asistenta pored svećenika slavitelja. Njegova služba je usmjerena na tiho i strpljivo vođenje liturgije, pomažući da sve protekne u duhu pobožnosti i skladne suradnje među služiteljima. Pritom mora postupati s pažnjom, obazrivošću i strpljenjem, uvijek vodeći računa o svetosti trenutka i potrebama zajednice. Pobožnost i pažnja, koje pokazuje u svojoj službi, odražavaju duboko poštovanje prema liturgijskim činima i njihovoj svetosti.

Na taj način, obredničar pomaže da liturgija bude, ne samo pravilno izvedena, već i duhovno ispunjavajuća za sve prisutne, omogućujući da se osjeti i doživi Kristova prisutnost u slavlju (BC 34-36).

Služba sakristana

Sakristan, pod nadležnošću obredničara, sudjeluje u pripremi liturgijskog slavlja. Njegova služba uključuje brigu o knjigama za naviještanje Božje riječi, za čitanje molitava, brigu o paramentima i o ostalim detaljima koji se tiču slavlja (OURM 105a). Također brine o zvonjenju zvona za sveta slavlja te održava šutnju i ozbiljnost u sakristiji i svetištu.

Tijekom samog slavlja, vodi računa o rasvjeti i zvuku, pazeći da sve teče glatko i bez ometanja, kako bi vjernici mogli u miru sudjelovati u svetoj liturgiji. Njegova pažnja prema ovim detaljima omogućava skladno i dostojanstveno slavlje.

A nakon liturgijskog slavlja sakristan, ne samo da se treba pobrinuti da se sve vrati na svoje mjesto, nego mora zabilježiti što treba pripremiti, oprati, popraviti i slično, za iduće slavlje.

Osnovni uvjet kako bi prostor bio prikladan za liturgijska slavlja je čistoća, stoga sakristan, uz pripreme oko liturgijskih slavlja, ima važnu zadaću održavanja prostora čistim. To se odnosi ne samo na podove i zidove, već i na sve ukrase i predmete koji su vidljivi ili se koriste u liturgiji. Čistoća nije samo estetski zahtjev, već ima i duhovno značenje, jer simbolizira čistoću srca i dostojanstvo čina kojem prostor služi. U opisu zadaća sakristana je i

*U sakralnom prostoru
nema mjesta raskoši,
jer ona može odvraćati
pažnju od duhovne
bitnosti i dati prednost
materijalnom nad
duhovnim, zato sakristan
treba biti oprezan
pri ukrašavanju,
izbjegavajući nakupljanje
nepotrebnih elemenata
koji zagušuju prostor
i narušavaju njegovu
jednostavnost. Svaki
predmet mora imati
dublji smisao i služiti višoj
svrsi, a ne biti prisutan
samo radi estetike ili
materijalne vrijednosti.*

Pjevački zbor

briga o crkvenom namještaju, koji čuva s pažnjom i poštovanjem prema tradiciji, nastojeći ga održati u dobrom stanju. Pri odabiru novih predmeta, neka se vodi načelima suvremene umjetnosti, ali s oprezom da se izbjegnu prolazne novotarije koje bi mogle narušiti dostojanstvo i sklad crkvenog prostora.

U sakralnom prostoru nema mjesta raskoši, jer ona može odvrćati pažnju od duhovne bitnosti i dati prednost materijalnom nad duhovnim, zato sakristan treba biti oprezan pri ukrašavanju, izbjegavajući nakupljanje nepotrebnih elemenata koji zagušuju prostor i narušavaju njegovu jednostavnost. Svaki predmet mora imati dublji smisao i služiti višoj svrsi, a ne biti prisutan samo radi estetike ili materijalne vrijednosti. Unatoč tome, prostor ne bi trebao biti bezličan ili prejednostavan. Treba se težiti plemenitoj jednostavnosti, što znači da svaki ukras ili predmet treba biti odabran s pažnjom i poštovanjem prema njegovoj simbolici i umjetničkoj vrijednosti (BC 37-38). Osobito treba paziti kod aranžiranja cvijeća u prostoru, koje ne smije biti jako upadljivo i bez mjere. Poštivanje zakona prave umjetnosti osigurava da prostor zrači skladom, ljepotom i dostojanstvom, čime se pomaže stvaranju duhovnog okruženja koje potiče vjernike na molitvu i razmišljanje.

Pjevački zbor i glazbenici

Pjevačka *schola*, pjevački zbor i glazbenici, uključujući orguljaša, imaju glavnu zadaću da kroz glazbu i pjevanje služe liturgiji te potiču vjernike na aktivno udioništvo (OURM 103). Pjevanje nije

samo dodatak bogoslužju, već jedan od osnovnih načina udioništva zajednice, koje usmjerava pažnju na Božje otajstvo.

Pjevač ili zborovođa imaju odgovornost usmjeravati pjevanje zajednice, organizirati zbor i odabrati odgovarajuće skladbe, kako bi glazba doprinijela liturgijskom duhu slavlja. Kada zbor nije prisutan, pjevač preuzima ovu funkciju, vodeći zajedničko pjevanje, tako da vjernici mogu sudjelovati u dijelovima koji su im namijenjeni. Time se omogućuje da liturgijsko slavlje ostane cjelovito, čak i kada nisu prisutni svi elementi, a zajednica i dalje može aktivno sudjelovati pjevanjem i molitvom.

Svi članovi pjevačkog zbora i glazbenici, uključujući zborovođu, pjevače i orguljaša, trebaju pažljivo slijediti upute propisane u liturgijskim knjigama i dokumentima Apostolske Stolice, koje omogućuju sudjelovanje naroda u pjevanju, kako bi ono odražavalo narav slavlja. Vjernike treba poticati da zajedno govore ili pjevaju dijelove misnog ordinarija, poput Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus i Agnus Dei. Ti dijelovi se mogu izvoditi na narodnom jeziku, ali i na latinskom, tradicionalnom jeziku Crkve. Tako se vjernici aktivno uključuju u slavlje i povezuju s univerzalnom Crkvom kroz zajedničku molitvu i pjevanje na latinskom jeziku (BC 40). Pjevačka *schola*, zbor i glazbenici, dok vrše svoju službu, trebaju biti svjesni da je njihova uloga u službi dostojanstva liturgije i duhovne koristi zajednice. Njihova služba je sredstvo koje pomaže vjernicima da se dublje uključe u liturgiju, da slave Boga kroz pjesmu i da iz slavlja izađu duhovno obnovljeni (OURM 19).

Umjesto zaključka

Euharistija očituje skladno i hijerarhijsko uređenje Crkve, u kojem se svaki član prepoznaje kao neodvojiv dio zajedništva vjere. Kršćanski narod, »izabrani rod, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, narod stečeni«, prema riječima Svetoga pisma, očituje svoje zvanje da bude Božji narod u punom smislu, kroz slavljenje euharistije. U tom svetom činu, svatko ima svoju ulogu, i svi su pozvani da, vršeći svoje službe, sudjeluju u izgradnji i očitovanju Božjega kraljevstva na zemlji.

U konačnici, Euharistijsko slavlje je i predokus nebeske liturgije, gdje će cijela Crkva, nebeska i zemaljska, zajedno s Kristom u vječnom slavlju proslavljati Boga u savršenom zajedništvu ljubavi i mira. Svaki put kada slavimo euharistiju, sudjelujemo u toj vечноj stvarnosti i jačamo svoje jedinstvo s Bogom i jedni s drugima.

Stoga je svaki sudionik u liturgiji, od svećenika do vjernika u klupama, pozvan da surađuje u stvaranju svetog i dostojanstvenog okruženja. Time se, ne samo osigurava ispravnost samog bogoslužja, već i omogućuje dublje udioništvo svih prisutnih u slavljenju otajstava vjere, jačajući duhovnu povezanost između Boga i zajednice te između svih članova Crkve. ■

Pjevačka schola, pjevački zbor i glazbenici, uključujući orguljaša, imaju glavnu zadaću da kroz glazbu i pjevanje služe liturgiji te potiču vjernike na aktivno udioništvo (OURM 103). Pjevanje nije samo dodatak bogoslužju, već jedan od osnovnih načina udioništva zajednice, koje usmjerava pažnju na Božje otajstvo.

Liturgijske službe – stanje i perspektive

ZVONKO PAŽIN

[...] početkom 2. st. Ignacije Antiohijski (+ 110.) već razlikuje hijerarhijske stupnjeve biskupa, prezbitera i đakona i to se ustrojstvo rasprostranilo po čitavoj Crkvi. Međutim, uskoro se u Crkvi osim svetoga reda episkopata, prezbiterata i đakonata počele ustaljivati i druge službe, koje su kasnije postale nižim redovima.

Povijesni osvrt

U apostolskoj se Crkvi uz apostole spominju i druge službe kao što su proroci, učitelji, poslužitelji ili pak nadglednici, pri čemu se vjerojatno nije radilo o nekom uređenom ustrojstvu. Nešto kasnije, u *1Tim* 3,1-6, spominju se nadglednici-episkopi i starješine-prezbiteri pri čemu bi te službe u određenoj mjeri mogle biti institucionalizirane. Uskoro, početkom 2. st. Ignacije Antiohijski (+ 110.) već razlikuje hijerarhijske stupnjeve biskupa, prezbitera i đakona i to se ustrojstvo rasprostranilo po čitavoj Crkvi. Međutim, uskoro se u Crkvi osim svetoga reda episkopata, prezbiterata i đakonata počele ustaljivati i druge službe, koje su kasnije postale nižim redovima.

Vratar. Ova se služba javlja od 3. st. Vratari su pazili da na euharistijsku službu ne uđu pogani. Jednako su tako regulirali ulazak i izlazak katekumena i pokornika, koji su mogli biti samo na prvome dijelu euharistijskog slavlja – službi riječi. Od 4. st. ova je služba u praksi posve nestala te je postala nižim redom, odnosno tek stupnjem prema svetom redu prezbiterata.

Čitač se spominje oko 150. godine u Justinovoj apologiji. Sveti Polion iz Cibala (Vinkovaca) početkom 4. stoljeća s ponosom će posvjedočiti da je on predstojnik čitača, što znači da je ta služba bila jasno ustrojena. Međutim, već od 6. st. čitanja preuzimaju subđakoni, a lektori prelaze u schola cantorum. Poput službe vratara, i lektorat je u praksi nestao. Postao je niži red i stupanj do prezbiterterskog ređenja.

Egzorcist. U 3. st. Pseudo-Klement svjedoči da je i među vjernicima bilo onih koji su imali karizmu izgoniti zloduhe. Valja uzeti u obzir da su ti egzorcisti polagali ruke samo na katekumene, kako to svjedoči Apostolska predaja Hipolita Rimskoga. Već 417. godine, za

pape Inocenta I., tražilo se posebno odobrenje da bi netko mogao zaklinjati opsjednute od nečistih duhova. Kad se katekumenat praktički ugasio izvorni je egzorcizat nestao i postao niži red i stupanj do prezbiterskog ređenja.

Akoliti su se postavljali za pomoć prezbiteru i đakonu i spominju se već u 2. i 3. st. Oni su nosili svećenicima u rimskim crkvama (titulima) komadić hostije posvećene na papinoj misi, koju bi onda svećenik u misi ubacivao u kalež, da bi tako pokazao povezanost s euharistijom koju je slavio papa. Osim toga, akoliti su u ophodu pred papom nosili svijeće, prigodom krizme nosili bi sveto ulje, a kasnije su postali uglavnom poslužitelji kod mise. Uskoro više nije bilo stalnih akolita pa su njihovu službu preuzimali drugi klerici, a na župama su tu službu počeli obnašati dječaci – ministranti. U tom je smislu zanimljivo da se u talijanskom jeziku ministrant naziva »chierichetto« što je umanjena od riječi »klerik«. Niži red, odnosno služba akolitata postala je tek prijelaznim stupnjem do svećeništva.

Cesare Fracanzano,
Sv. Ignacije Antiohijski, oko 1850.

Felix von Ende,
Ministranti u molitvi, 1888.

[...] službe su u počecima imale svoju striktnu ulogu i bile su stalne. Tijekom vremena one su postale tek prijelaznim stupnjem do prezbiterata. U obredu podjeljivanja nižih redova govorilo o njihovoj službi, međutim to se u praksi nije ostvarivalo. Sve su njihove uloge preuzeli svećenici uz pomoć ministranata, dok su subđakoni i đakoni bili na službi samo uz biskupa i to u onom kratkom razdoblju od nekoliko mjeseci nakon čega su bili ređeni za svećenike.

Dakle, sve su navedene službe u počecima imale svoju striktnu ulogu i bile su stalne. Tijekom vremena one su postale tek prijelaznim stupnjem do prezbiterata. U obredu podjeljivanja nižih redova govorilo o njihovoj službi, međutim to se u praksi nije ostvarivalo. Sve su njihove uloge preuzeli svećenici uz pomoć ministranata, dok su subđakoni i đakoni bili na službi samo uz biskupa i to u onom kratkom razdoblju od nekoliko mjeseci nakon čega su bili ređeni za svećenike. Spomenimo da su u svečanim biskupskim misama službu subđakona i đakona redovito vršili kanonici!

Današnje ustrojstvo

Apostolskim pismom Ministeria quaedam iz 1972. godine Pavao VI. određuje da se dokinu četiri niža reda (ostijarijat, lektorat, egzorcistat i akolitat), a da se uvedu službe lektora i akolita, pri čemu se »ove službe mogu povjeriti kršćanskim laicima«, s time da su one pridržane muškarcima. Promjena je nastupile s papom Franjom koji motuproprijem Spiritus Domini od 10. siječnja 2021. omogućuje i ženama da budu postavljene u službu lektora ili akolite.

Vrlo brzo nakon toga, 10. svibnja godine 2021., papa Franjo motuproprijem *Antiquum ministerium* uspostavlja služba katehete. Pri tome se papa poziva na spomenuti dokument Pavla VI. iz 1972.:

»Nema zapreke da osim zajedničkih službi u Latinskoj Crkvi biskupske konferencije zatraže od Svete Stolice i druge, za koje misle da bi ih u njihovu kraju bilo potrebno ili korisno ustanoviti. Tako npr. službe vratara, zaklinjača i katehista, kao i druge službe što bi ih trebalo povjeriti onima koji su se posvetili karitativnom radu, gdje ta služba nije povjerena đakonima.«

Kao što vidimo, papa Pavao VI. htio je da inicijativa za uvođenje još nekih drugih službi, uz čitače i akolite, krene od pojedinih biskupskih konferencija. I to se od 1972. nije ostvarilo. Sama Sveta stolica, to jest papa Franjo – iako nije bilo pokrenute inicijative od neke biskupske konferencije – ustanovio je novu institucionalnu (postavljenu) laičku službu katehete, a Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata – po papinu nalogu – 13. prosinca 2021. objavila je *Red postavljanja katehetâ* koji je stupio na snagu 1. siječnja 2022.

Otvorena pitanja

Kao što smo vidjeli, liturgijske su službe u Crkvi vrlo brzo postale niži redovi koji su bili tek prijelazni stupanj do svećeničkog ređenja. Pavao VI. je, istina, bio odredio da lektorat i akolitat postanu trajne službe koje su otvorene i laicima. Međutim, u praksi su vrlo rijetko laici bili postavljani u ove službe. Podsjetimo se: vjernici koji redovito u nas čitaju na misi – muškarci i žene – pravno govoreći nisu (postavljeni) čitači, nego tek vrše službu čitača. Slično i izvanredni djelitelji pričesti vrše službu akolite, ali nisu akoliti. To isto možemo reći i za poslužitelje u misi – ministrante. Oni te službe vrše tek »privremenim odabirom«, kako to definira *Zakonik kanonskog prava*. Jednako tako laici koji su zauzeti u župskoj katehezi nisu postavljene katehete, nego bi to bili katehete »privremenim odabirom«.

Čini se da je pokoncilaska Crkva u ovoj stvari pošla u dva različita smjera od kojih je svaki na svoj način nedostatan i nedorečen. Prvo, uvedene su dvije, odnedavno tri (postavljene) službe otvorene laicima (lektorat, akolitat i služba katehete) koje u praksi

Nema zapreke da osim zajedničkih službi u Latinskoj Crkvi biskupske konferencije zatraže od Svete Stolice i druge, za koje misle da bi ih u njihovu kraju bilo potrebno ili korisno ustanoviti. Tako npr. službe vratara, zaklinjača i katehista, kao i druge službe što bi ih trebalo povjeriti onima koji su se posvetili karitativnom radu, gdje ta služba nije povjerena đakonima.

Simone Martini,
Pjevanje na misi, 1322. – 1326.

[...] nije isto biti (postavljeni) čitač i tek vršiti službu čitača, jer je ovo drugo – bar načelno – privremeno, *ad hoc* ili kako se to pravno veli »privremenim odabirom« (*temporanea deputatione*). Jednako tako, biti (postavljeni) akolit koji po svojoj službi pomaže svećeniku kod oltara i dijeli pričest vjernicima kada se ukaže potreba, nije isto što i biti izvanredni djelatelj pričesti ili pak ministrant, odnosno službenik uzet »privremenim odabirom« (na što upućuje i sam termin izvanredni). Jednako tako vjeroučitelj koji u župi ima katehezu pravno govoreći nije kateheta, nego tu službu vrši »privremenim odabirom«.

nisu zaživjele ili jedva da su zaživjele. S druge strane, dopušteno je da neki laici »privremenim odabirom« vrše službu čitača ili pak akolita kao izvanredni djelatelji pričesti ili poslužitelji (ministranti) u misi, kao što laici vrše službu kateheta. Što to znači? Pravno govoreći, nije isto biti (postavljeni) čitač i tek vršiti službu čitača, jer je ovo drugo – bar načelno – privremeno, *ad hoc* ili kako se to pravno veli »privremenim odabirom« (*temporanea*

deputatione). Jednako tako, biti (postavljeni) akolit koji po svojoj službi pomaže svećeniku kod oltara i dijeli pričest vjernicima kada se ukaže potreba, nije isto što i biti izvanredni djelatelj pričesti ili pak ministrant, odnosno službenik uzet »privremenim odabirom« (na što upućuje i sam termin izvanredni). Jednako tako vjeroučitelj koji u župi ima katehezu pravno govoreći nije kateheta, nego tu službu vrši »privremenim odabirom«.

Kao što se vidi, u liturgiju i u pastoral uvedene su brojne službe »privremenim odabirom«. To je započelo još prije sabora. Tako zadnje prijesaborsko izdanje misala, ono iz 1962., veli da u pjevanim misama poslanicu može pjevati poslužitelj »ministrans«, ne spominjući lektora. U tome smjeru ide i jedna odredba iz trećeg izdanja Rimskog misala iz 2002. godine gdje se određuje da u vazmenom bdjenju vazmenu svijeću u crkvu unosi đakon, ili, ako ga nema, drugi služitelj, što znači da se ne vrednuju postavljeni službenici, dok u drugom izdanju misala, onog iz 1975. (kojim se još uvijek služimo u hrvatskom prijevodu) stoji da, ako nema đakona, svećenik unosi svijeću u crkvu, što ipak izgleda primjerenije. Na istoj je crti i Pismo koje je Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata uputila predsjednicima biskupskih konferencija o obredu podjeljivanja službe katehete u kojem stoji: »Ne trebaju svi koji sudjeluju u inicijaciji djece, mladih i odraslih biti postavljeni kao katehete. Biskup će po svojoj mudroj prosudbi odlučiti koga od njih pozvati i postaviti u službu lektora ili katehete u skladu s njihovim sposobnostima i potrebama.« Očito je da se u Crkvi učvrstila praksa da je puno više onih koji neku službu vrše »privremenim odabirom« negoli onih koji su u pojedinu službu postavljeni. Pa ipak, nije svojstveno katoličkoj liturgiji da »privremeni« službenici de facto postanu stalni. U drevnoj Crkvi toga nije bilo, nego su svaku službu vršili zaređeni ili pak postavljeni službenici.

Perspektiva

Službe privremenim odabirom ili postavljene službe?

Iako postoji mogućnost postavljanja u službu lektora, akolita i sada kateheta, ne bi bilo dobro požuriti i imenovati nekolicinu u te službe, tek toliko da se pokaže da revno slijedimo crkvene odredbe. Zašto? Dva su razloga. Kao prvo, imamo jako malo iskustva s postavljenim službama laika. Prije nego što požurimo promaknuti nekoga muškarca ili ženu u lektora, akolitu ili katehetu, potrebno je provesti ozbiljno istraživanje o stvarnim potrebama i mogućnostima takvih službi. Potrebno je, nadalje, odrediti strategiju razvoja laičkih službi u skladu s potrebama naše mjesne Crkve. Jer, promaknuti nekoga u trajnu službu ozbiljna je stvar. Drugo, nismo sustavno ustrojili ni one službe »privremenim odabirom«. Tako, npr. nema napisanog pravilnika tko može vršiti službu čitača u liturgiji, tko može biti izvanredni djelatelj pričesti, odnosno, koje bi preduvjete trebao imati i koju bi formaciju trebali proći oni koji »privremenim

Prije nego što požurimo promaknuti nekoga muškarca ili ženu u lektora, akolitu ili katehetu, potrebno je provesti ozbiljno istraživanje o stvarnim potrebama i mogućnostima takvih službi. Potrebno je, nadalje, odrediti strategiju razvoja laičkih službi u skladu s potrebama naše mjesne Crkve. Jer, promaknuti nekoga u trajnu službu ozbiljna je stvar.

[...] potrebno je puno pastoralne razboritosti prilikom biranja onih koji imaju biti postavljeni u neku službu, da to ne bi dovelo do razdora u zajednici. Tu opasnost uviđa i Opća uredba Rimskog misala kada u br. 95 – govoreći o službama koje neki članovi Božjega naroda vrše u euharistijskom slavlju – poziva vjernike da »izbjegavaju bilo koju vrstu životne otuđenosti [individualizma] i podvojenosti«.

odabirom« vrše te službe. Zato bi u međuvremenu bilo dobro više vrednovati *ad hoc* službe koje imamo. To su naši čitači, izvanredni djelitelji pričesti, odrasli ministranti, vrijedni sakristani i zvonari, redari u nekim većim crkvama i svetištima, zborovođe, psalmisti, sakupljači darova, obredničari, oni koji tumače liturgijska slavlja i tome slično. Sve bi te službe, kako veli *Opća uredba Rimskog misala* župnik ili upravitelj crkve mogao »povjeriti izabranim laicima liturgijskim blagoslovom.« Zbog toga bi bilo korisno i potrebno da naša Biskupska konferencija donese određeni pravilnik za sve te službe. U tome bismo smislu osobito trebali vrednovati naše vrijedne vjeroučitelje u školama koji su redovito angažirani u liturgiji, pastoralu i katehezi svojih župa.

Liturgijski blagoslov na početku neke službe

Iako ćemo se složiti da su sve navedene službe veoma važne, mi nismo na razini naše biskupske konferencije pripravili bogoslužje liturgijskog blagoslova onih koji započinju neku crkvenu službu. Zbog toga pojedini (revniji) župnici sami pripremaju npr. bogoslužje primanja novih ministranata ili predstavljanje i blagoslov novih članova župnog pastoralnog vijeća... Zato, zajedno s pravilnikom za određene službe »privremenim odabirom«, potrebno je također pripremiti liturgijski blagoslov za one kojima povjeravamo određene službe, kako to određuje *Opća uredba Rimskog misala*.

Usmjeravanje prema službama

Budući da postavljene službe nisu zaživjele, moglo bi se pristupiti određenom ustroju pojedinih službi. U nekim su župama već ustrojeni određeni stupnjevi za djecu i mlade, ali i za odrasle koji poslužuju kod oltara, da bi nakon duljeg vremena službe kod oltara određeni službenik mogao biti postavljen za akolita, a koji bi onda bio odgovoran za sve poslužitelje u bogoslužju. Slično bi se moglo učiniti i s čitačima koji bi nakon nekoliko stupnjeva te službe mogli biti postavljeni za čitače te bi – poput sv. Poliona iz Cibala – bili »predstojnici čitača«. Na sličan bi se način možda mogli postaviti u službu kateheta oni koji bi vodili i koordinirali službu katehiziranja u župi. U svakom slučaju bit će potrebno puno pastoralne razboritosti prilikom biranja onih koji imaju biti postavljeni u neku službu, da to ne bi dovelo do razdora u zajednici. Tu opasnost uviđa i *Opća uredba Rimskog misala* kada u br. 95 – govoreći o službama koje neki članovi Božjega naroda vrše u euharistijskom slavlju – poziva vjernike da »izbjegavaju bilo koju vrstu životne otuđenosti [individualizma] i podvojenosti«.

Uvesti nove službe, koje Pontifikal i Misal predviđaju

Opća uredba Rimskog misala navodi ove liturgijske službe: poslužitelj kod oltara koji zamjenjuje akolita, čitač, psalmist, pjevački zbor, zborovođa, sakristan, tumač, prikupljač darova, onaj koji dočekuje

vjernike i raspoređuje mjesta te obredničar. Sve te službenike župnik ili upravitelj crkve može izabranim laicima povjeriti liturgijskim blagoslovom. Napomenimo da je u tradiciji Crkve apsolutna novina da župnici ili upravitelji crkava stvaraju nove obrede. Po naravi stvari samo je biskup onaj koji ima uređivati bogoslužje u svojoj biskupiji! Prema tome, iako župnik može liturgijskim činom – koji bi sam pripremio – uvesti vjernike u određene službe, bilo bi ipak puno uputnije da se na razini biskupije ili pak biskupske konferencije pripreme odgovarajući obredi uvođenja u spomenute službe uz popratni pravilnik, koji bi uređivao kome i pod kojim uvjetima se ove službe podijeliti. Konačno, u *Antiquum ministerium*, govoreći o službi katehete – kaže: »Pozivam biskupske konferencije da učine stvarnom službu katehete, utvrdivši potreban formativni put i normativne kriterije za pristupanje u nju, pronašavši oblike koji su prikladniji za služenje koje će oni biti pozvani da razvijaju sukladno ovome što je naznačeno ovim apostolskim pismom«. Razumljivo je: ovo što se kaže za službu katehete, jednako bi trebalo vrijediti i za postavljene službe čitača i akolita, a u određenoj mjeri i za one vjernike koji te službe vrše »privremenim odabirom«.

Zaključak

Pitanje postavljenih i nepostavljenih službi čitača, akolita i kateheta, kao i mogućih novih službi ozbiljan je izazov za cijelu Crkvu i bilo bi zanimljivo istražiti kako se to pitanje rješavalo i u kojem smjeru ide razvoj tih službi u općoj Crkvi. U našim prilikama, kada su u pitanju rečene službe, potrebno je, kao prvo istražiti i vidjeti koje su stvarne potrebne naše mjesne Crkve, zatim – na razini Biskupske konferencije – utvrditi »formativni put i normativne kriterije« o kojima govori papa. Za to bi svakako trebalo stanovito vrijeme. Tek poslije toga moglo bi se – na razini naše Biskupske konferencije – pristupiti i izdavanju Reda postavljanja u službu katehete. ■

LITURGIJSKI KALENDAR

STUDENI

3 N TRIDESET I PRVA NEDJELJA KROZ GODINU

- 4 P **Sv. Karlo Boromejski, biskup, spomendan;**
od dana: Fil 2,1-4; Ps 131,1-3; Lk 14,12-14
- 5 U Svagdan: Fil 2,5-11; Ps 22,26b-28.30-32; Lk 14,15-24
- 6 S Svagdan: Fil 2,12-18; Ps 27,1.4.13-14; Lk 14,25-33
- 7 Č Svagdan: Fil 3,3-8a; Ps 105,2-7; Lk 15,1-10
- 8 P Svagdan *ili: Bl. Gracija iz Mula;*
Fil 3,17 - 4,1; Ps 122,1-5; Lk 16,1-8
- 9 S **POSVETA LATERANSKE BAZILIKE, blagdan;**
vl.: Ez 47,1-2.8-9.12 (ili: 1Kor 3,9c-11.16-17);
Ps 46,2-3.5-6.8-9; Iv 2,13-22

10 N TRIDESET I DRUGA NEDJELJA KROZ GODINU

- 11 P **Sv. Martin Tourski, biskup, spomendan;**
od dana: Tit 1,1-9; Ps 24,1-4b.5-6; Lk 17,1-6
- 12 U Svagdan: Tit 2,1-8.11-14; Ps 37,3-4.18.23.27.29;
Lk 17,7-10
- 13 S Svagdan: Tit 3,1-7; Ps 23,1-6; Lk 17,11-19
- 14 Č **Sv. Nikola Tavelić, prezbiter i mučenik, spomendan;**
od dana: Flm 7-20; Ps 146,6c-10; Lk 17,20-25
- 15 P Svagdan *ili: Sv. Albert Veliki, biskup i crkveni naučitelj;*
2Iv 4-9; Ps 119,1-2.10-11.17-18; Lk 17,26-37
- 16 S Svagdan *ili: Sv. Margareta Škotska; ili: Sv. Gertruda, djevica;* od dana: 3Iv 5-8; Ps 112,1-6; Lk 18,1-8

17 N TRIDESET I TREĆA NEDJELJA KROZ GODINU

- 18 P Svagdan *ili: Posveta bazilika Sv. Petra i Pavla, apostola;*
Otk 1,1-4; 2,1-5a; Ps 1,1-4.6; Lk 18,35-43
- 19 U Svagdan: Otk 3,1-6.14-22; Ps 15,2-5; Lk 19,1-10
- 20 S Svagdan: Otk 4,1-11; Ps 150,1-6; Lk 19,11-28
- 21 Č **Prikazanje Blažene Djevice Marije, spomendan;**
vl.: Zah 2,14-17; Otp. pj.: Lk 1,46-55; Mt 12,46-50
- 22 P **Sv. Cecilija, djevica i mučenica, spomendan;**
od dana: Otk 10,8-11; Ps 119,14.24.72.103.111.131;
Lk 19,45-48
- 23 S Svagdan *ili: Sv. Klement I., papa i mučenik; ili: Sv. Kolumban, opat;* Otk 11,4-12; Ps 144,1-2.9-10;
Lk 20,27-40

24 N ISUS KRIST KRALJ SVEGA STVORENJA

- 25 P Svagdan *ili: Sv. Katarina Aleksandrijska, djevica i mučenica;* Otk 14,1-3.4b-5; Ps 24,1-6; Lk 21,1-4
- 26 U Svagdan: Otk 14,14-19; Ps 96,10-13; Lk 21,5-11
- 27 S Svagdan: Otk 15,1-4; Ps 98,1-3b.7-9; Lk 21,12-19
- 28 Č Svagdan: Otk 18,1-2.21-23; 19,1-3.9a; Ps 100,1b-5;
Lk 21,20-28
- 29 P Svagdan: Otk 20,1-4.11 - 21,2; Ps 84,3-6a.8a;
Lk 21,29-33
- 30 S **SV. ANDRIJA APOSTOL, blagdan;** vl.: Rim 10,9-18;
Ps 19,2-5; Mt 4,18-22

Trideset i prva nedjelja kroz godinu

3. studenoga 2024.

ULAZNA PJESMA

Gospodine,
ne ostavljaj me,
Bože moj,
ne udaljuj se od mene!
Požuri se meni na pomoć,
Gospodine, spase moj.
(Ps 38,22-23)

ZBORNA MOLITVA

Svemoguću, milosrdnu Bože,
tvoja je milost da ti dostojno
i uzorno služimo.
Daj da bez zapreke težimo
za obećanim dobrima.
Po Gospodinu.

DAROVNA MOLITVA

Gospodine,
nek ova žrtva
u tvojim očima bude čista,
a nama plemenit dar
tvoga milosrđa.
Po Gospodinu.

PRIČESNA PJESMA

Pokazao si mi stazu života,
obradovat ćeš me licem
svojim, Gospodine.
(Ps 16,11)

POPRIČESNA MOLITVA

Gospodine,
nahratio si nas nebeskim
otajstvom. Molimo te,
nek djeluje u nama
sve snažnije i pripravi nas
na dar što ga obećava.
Po Kristu.

Prvo čitanje Pnz 6,2-6

Čuj, Izraele: Ljubi Gospodina svim srcem svojim!

Čitanje Knjige Ponovljenog zakona

U one dane: Mojsije reče narodu:

»Svega vijeka svoga boj se Gospodina, Boga svoga – ti, i sin tvoj, i sin tvoga sina – vršeci sve zakone njegove i sve zapovijedi njegove što ti ih danas propisujem, pa da imaš dug život. Slušaj, Izraele, drži ih i vrši da ti dobro bude i da se veoma razmnožiš jer ti je Gospodin, Bog otaca tvojih, obećao zemlju kojom teče med i mlijeko.

Čuj, Izraele! Gospodin, Bog naš, Gospodin je jedini! Zato ljubi Gospodina, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom! Riječi ove što ti ih danas naređujem neka ti se urežu u srce.

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 18,2-4.47.51ab

Pripjev: Ljubim te, Gospodine, kreposti moja!

Ljubim te, Gospodine, kreposti moja!

Gospodine, hridino moja, utvrdo moja, spase moj!

Bože moj, pećino moja kojoj se utječem,
štite moj, snago spasenja moga, tvrđavo moja!
Zazvat ću Gospodina, hvale predostojna,
i od dušmana bit ću izbavljen.

Živio Gospodin! Blagoslovljena hridina moja!

Neka se uzvisi Bog, spasenje moje!

Umnožio si pobjede kralju svojemu,
pomazaniku svome milost iskazao.

Drugo čitanje: Heb 7,23-28

Krist, jer ostaje dovijeka, ima neprolazno svećeništvo.

Čitanje Poslanice Hebrejima

Braćo!

Mnogo je bilo svećenika jer ih je smrt priječila trajno ostati. A on, jer ostaje dovijeka, ima neprolazno svećeništvo. Zato i može do kraja spašavati one koji po njemu pristupaju k Bogu – uvijek živ da se za njih zauzima.

Takav nam veliki svećenik i bijaše potreban – svet, nedužan, neokaljan, odijeljen od grešnika i uzvišeniji od nebesa – koji ne treba da kao oni veliki svećenici danomice prinosi žrtve najprije za svoje grijeha, a onda za grijeha naroda. To on učini jednom prinijevši samoga sebe. Zakon doista postavi za velike svećenike ljude podložne slabosti, a riječ zakletve – nakon Zakona – Sina zauvijek usavršena.

Riječ Gospodnja.

Bernardino Luini,
Krist, 1530.

Pjesma prije evanđelja Iv 14,23

Ako me tko ljubi, čuvat će moju riječ
pa će i Otac moj ljubiti njega i k njemu ćemo doći.

Evanđelje Mk 12, 28b-34

Ovo je prva zapovijed. Druga je pak ovoj slična.

Čitanje svetog Evanđelja po Marku

U ono vrijeme:

Pristupi Isusu jedan od pismoznanaca i upita ga:

»Koja je zapovijed prva od svijeta?«

Isus odgovori:

»Prva je: *Slušaj, Izrael!*

Gospodin Bog naš Gospodin je jedini.

Zato ljubi Gospodina Boga svojega

iz svega srca svojega, i iz sve duše svoje,

i iz svega uma svoga, i iz sve snage svoje!

Druga je: *Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga.*

Nema druge zapovijedi veće od tih.«

Nato će mu pismoznamac:

»Dobro, učitelju! Po istini si kazao:

On je jedini, nema drugoga osim njega.

Njega ljubiti iz svega srca,

iz svega razuma i iz sve snage

i ljubiti bližnjega kao sebe samoga

– više je nego sve paljenice i žrtve.«

Kad Isus vidje kako je pametno odgovorio,

reče mu: »Nisi daleko od kraljevstva Božjega!«

I nitko se više nije usuđivao pitati ga.

Riječ Gospodnja.

PRIJEDLOZI ZA PJEVANJE

Ulazna:	78.3	O Bože, spasi me
ili	217	Bože, tvoj smo sveti narod
Otpjevni psalam:	ŽV 11/2016	Ljubim te, Gospodine
Prinosna:	XV	Oče, primi žrtvu ovu
Pričesna:	186	Sva ljubavi mi, Isuse
	242	O sveta gozbo
Završna:	184 ili 283	Ti divni Kralj si nebesnik

MOLITVA VJERNIKA

Braćo i sestre, sveto nas evanđelje danas uči da moramo živjeti vršeći zapovijedi ljubavi prema svome Stvoritelju, kao i prema svojim bližnjima, stoga otvorimo svoja srca nebeskom Ocu te ga zamolimo:

1. Oče, želiš da se svi ljudi spase i zato nas neprestano obasipaš svojom neizmjernom ljubavlju. Daj da ti sveta Crkva neprestano zahvaljuje za svaki dar tvoje ljubavi, molimo te.
2. Svećenike posvećuješ da mogu prinositi žrtve za grijeha svega svijeta. Bdi nad njihovim dušama i podari im potrebnu snagu za dostojno vršenje povjerene službe, molimo te.
3. Tvoj nas Sin uči kako je prva i najvažnija zapovijed da te ljubimo svim svojim srcem, dušom, umom i snagom. Učini nas poniznima i malenima kako bismo te mogli i znali ljubiti iznad svega, molimo te.
4. Druga je zapovijed ljubav prema bližnjima. Usmjeri nam srca prema ljudima koji nas okružuju i daj da se međusobno tješimo i pomažemo u svim nevoljama ovozemnosti, molimo te.
5. Svatko će jednoga dana doći pred tvoje prijestolje. Daj da naša djela ljubavi u ovome svijetu budu brojnija od naših slabosti i grijeha te tako zavrjedimo vječnost u nebesima, molimo te.

Oče nebeski, sa svom svojom blagošću poslušaj ove naše prošnje i milostivo ih usliši. Nek nas tvoja neizmjerna ljubav vodi i uči kako ljubiti u ovome svijetu da bismo tamu grijeha osvijetlili ljubavlju prema vječnome spasenju. Po Kristu, Gospodinu našem. Amen.

Dvije strane iste medalje

Židovska je tradicija popisala šest stotina i trinaest propisa biblijskog zakona, o čijoj se hijerarhiji vrijednosti i važnosti žučno raspravljalo. Kad ga je jedan književnik iz kruga učitelja Zakona upitao, koja je prva zapovijed, Isus se pozvao na ispovijest vjere koju su Židovi svakodnevno izgovarali u svojoj molitvi, tekst koji počinje riječima »Slušaj, Izraele«, a javlja se u prvom čitanju. Ali On znatno obogaćuje tekst. Zapravo, Isus komentira dvije zapovijedi zajedno i gleda ih objedinjeno. Konkretnije, Isus traži ne samo ljubav prema Bogu, nego i prema bližnjemu i samom sebi: »Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe«. Tko nije sposoban ljubiti sebe, nije sposoban ljubiti ni bližnjega, a samim time ni Boga. To su tri ljubavi koje imaju isti korijen.

Čuj, Izraele!

Ali što znači ljubiti, konkretno, što znači ljubiti Boga? Možemo odgovoriti pozivanjem na riječi židovske molitve koju je Isus citirao: »Čuj, Izraele«. Slušanje je već pokret ljubavi jer se njime otvaramo drugome i pozdravljamo njegovu prisutnost u sebi. Slušanjem se uspostavlja veza, odnos u kojem izlazimo iz svoje sebičnosti, svoje izolacije i otvaramo se odnosu s drugim. Slušanje nas stavlja u situaciju odnosa i slobode koja je bitna za ljubav.

Dva odgovora na isto pitanje

Što znači ljubiti Boga svim srcem, svom dušom, svim umom i svom snagom? U kršćanskoj tradiciji susrećemo barem dva različita odgovora na ovo pitanje. Kod Augustina, i u dugoj duhovnoj tradiciji iza njega, vjernička ljubav prema Bogu je ljubav želje, osjećaja, dinamike kojom vjernik traži ljubav i stoga ljubi ljubav. Jezik ove ljubavi često je onaj prisutan u Psaltiru: Ljubim te, Gospodine, kreposti

moja! Gospodine, hridino moja, utvrdo moja, spase moj! (*Ps 18,2-3*). Žedna mi je duša Boga, Boga živoga (*Ps 42,3*). Tebe žeda duša moja, tebe želi tijelo moje. (*Ps 63,2*). Bog je cilj ljubavi od strane ljudskog bića, jer »on« je taj koji svojom prethodnom ljubavlju pobuđuje ljubav vjernika kao odgovor. Ljubav prema Bogu može biti jača od one koju osjećamo prema sebi ili prema nekoj drugoj osobi. Ipak to nije totalitarna ljubav koja isključuje druge ljubavi, nego je to ljubav u kojoj nema straha. Ukratko, ljubav koja nadilazi i preusmjerava sve druge ljubavi. Ali u kršćanskoj duhovnosti postoji i drugo tumačenje ljubavi prema Bogu. To je ono koje čita ljubav prema Bogu kao poslušnu ljubav, u smislu ljubavi koja proizlazi iz slušanja (ob-audire). To nije ljubav prema želji, istraživanju, nostalgiji, već je to ljubav kojom vjernik nastoji u potpunosti ostvariti volju Božju, nastoji živjeti onako kako njegov Gospodin želi i time pokazuje da ga voli. Tu su i Isusove riječi u tom smislu: »Ako me ljubite, zapovijedi ćete moje čuvati« (*Jv 14,15*).

Sposobnosti kojima trebamo ljubiti Boga mogu se objasniti ovako: srce ukazuje na voljnu sposobnost; duša je životna snaga; um je intelektualna sposobnost; uz te sposobnosti spominje se i »snaga« općenito. Popis nije namijenjen crtanju granica i nije iscrpan. On želi reći da moramo upotrijebiti svu svoju snagu, bez ikakve iznimke, u ljubavi prema Bogu. Stoga se moramo okrenuti ljubavi prema Bogu svim intenzitetom i svom širinom svojih sposobnosti: mi, sa svime što jesmo, trebamo se obratiti njemu s ljubavlju na odlučan i potpun način. Ovdje se postavljaju mnoga pitanja: Je li ikada postojala osoba koja je to sposobna učiniti? Imamo li nade da ćemo ispuniti ovaj zadatak? Tko može reći da voli Boga na tako potpun način? Kako izgleda naše stvarno ponašanje prema

Bogu? Ne karakterizira li ga često činjenica da o njemu i ne razmišljamo; da nemamo vremena za njega; da smo nesigurni i puni sumnji; da ne znamo što ćemo s njim? Kako se možemo osjećati obveznima voljeti Boga? Može li se ljubav zapovijediti? Ovom zapovijedi Isus ne naznačuje djelo koje se može izvršiti odmah i jednim činom, nego naznačuje zadaću koja traje cijeli život. Potpuna ljubav prema Bogu je cilj našeg života. Zapovijed od nas traži da mu se obratimo sa svime što jesmo. Za nas ljubav znači izići iz pasivnosti, inertnosti i ravnodušnosti, iz udob-

nosti i površnosti, iz sumnje, te aktivno težiti Bogu, snažno i odlučno, s dubokim, budnim i živim zanimanjem. To znači upotrijebiti svoje snage intelektualne, voljne i sve naše sposobnosti da ga upoznamo, da shvatimo njegovu osobu u svim njegovim aspektima i da nas on ispuni. Ljubav znači neograničenu djelatnu otvorenost Bogu. Ne smijemo biti upućeni ni na kakvu predodžbu o Bogu, nego na Boga u njegovoj stvarnosti. A Bog se u svojoj punoj stvarnosti očituje tek objavom u Isusu Kristu. U raspravi sa saducejima Isus je već pokazao Boga kao Boga živih, onoga koji je nadmoćniji od svake sile uništenja i smrti, onoga koji osigurava apsolutnu budućnost i uništivi smisao života. Stoga mi, za ljubav Božju, u traženju Boga, da bismo ljubili pravoga Boga, moramo slušati Isusa.

Ja i moj bližnji imamo isto podrijetlo i istu budućnost

Ljubav prema sebi ne sastoji se u snažnim osjećajima i emocijama, već u prihvaćanju sebe sa svime što nam pripada i što čini našu osobu, sa svojim mogućnostima

Josef Bachleitner, *Isus i pismoznamac*, 1909.

i svojim granicama. Očituje se u spoznaji nas samih i u svemu što činimo za sebe. Činjenica da postojimo u konačnici ovisi o Bogu. Prihvaćajući sebe u ljubavi, govorimo i »da« stvaralačkoj volji Božjoj koja se oblikuje upravo u našoj osobi. Ljubav prema drugima mora biti iste prirode kao i ljubav prema nama samima. To znači da prihvaćamo bližnjega u njegovoj posebnosti, odobravamo ga u njegovom postojanju, priznajemo da je i on željen i stvoren od Boga poput nas; Ljubav prema bližnjemu također znači prepoznavanje stvarateljske volje Božje za svoj temelj i izražava da mi – ja i moj bližnji – imamo istu vrijednost. Zapravo, imamo isto podrijetlo i istu budućnost, a samim tim i isto dostojanstvo; mi smo jednako dužnici Božjoj ljubavi. Bezbrojne su razlike među pojedinih ljudima; Zapovijed nema namjeru da sve izjednači. Polazi se od pretpostavke da su sve razlike sekundarne; da su svi ljudi temeljno na istoj razini, imaju istu važnost, istu vrijednost, isto dostojanstvo. Traži od nas da poštujemo svakog čovjeka, od samog početka.

Danimir Pezer

Trideset i druga nedjelja kroz godinu

10. studenoga 2024.

ULAZNA PJESMA

Nek dopre do tebe
molitva moja, prigni uho
k vapaju mome, Gospodine.
(Ps 88,3)

ZBORNA MOLITVA

Svemogući milosrdni Bože,
ukloni sve protivštine
duha i tijela, da ti služimo
slobodna i radosna srca.
Po Gospodinu.

DAROVNA MOLITVA

Gospodine, obazri se
na ovu pomirnu žrtvu.
Daj da pobožnošću i
ljubavlju postignemo
što slavimo u otajstvu muke
tvoga sina, Isusa Krista.
Koji živi.

PRIČESNA PJESMA

Gospodin je pastir moj:
ni u čemu ja ne oskudijevam;
na poljanama zelenim
on mi daje odmora;
na vrutke me tihane vodi
i krijepi dušu moju.
(Ps 23,1-2)

POPRIČESNA MOLITVA

Zahvaljujemo ti, Gospodine,
za svete darove, po kojima
smo primili nebesku snagu.
Molimo te, prožmi nas
svojim Duhom, da budemo
iskreni i postojani.
Po Kristu.

Prvo čitanje 1Kr 17,10-16

Umijesi udovica od šaciće brašna kolačić i donije Iliji.

Čitanje Prve knjige o Kraljevima

U one dane: Ustade Ilija prorok i krenu u Sarfatu. Kad je stigao do gradskih vrata, neka je udovica onuda skupljala drva; on je zazove i reče: »Donesi mi malo vode u vrču da pijem!« Kad je pošla da donese, on viknu za njom i reče joj: »Donesi mi i malo kruha u ruci!« Ona odgovori: »Živoga mi Gospodina, Boga tvoga, ja nemam pečena kruha, nemam do pregršti brašna u ćupu i malo ulja u vrču. I evo kupim drva, pa ću otići i ono pripremiti sebi i svome sinu da pojedemo i umremo.« Ali joj Ilija reče: »Ništa se ne boj. Idi i uradi kako si rekla; samo najprije umijesi meni kolačić, pa mi donesi; a onda zgotovi za sebe i za svoga sina. Jer ovako govori Gospodin, Bog Izraelov: 'U ćupu neće brašna nestati ni vrč se s uljem neće isprazniti sve dokle Gospodin ne pusti da kiša padne na zemlju.'«

Ode ona i učini kako je rekao Ilija; i za mnoge dane imadoše jela, ona, on i njen sin. Brašno se iz ćupa nije potrošilo i u vrču nije nestalo ulja, po riječi koju je Gospodin rekao preko svoga sluga Ilije.

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 146,6c-10

Pripjev: Hvali dušo moja, Gospodina!

On ostaje vjeran dovijeka,
potlačenima vraća pravicu,
a gladnima kruha daje.

Gospodin oslobađa sužnje,
Gospodin slijepcima oči otvara.
Gospodin uspravlja prignute,
Gospodin ljubi pravедne.

Gospodin štiti pridošlice,
sirote i udovice podupire,
a grešnicima mrsi putove.
Gospodin će kraljevati dovijeka,
tvog Bog, Sione, od koljena do koljena.

Drugo čitanje Heb 9,24-28

Krist se jednom prinese da grijehe mnogih ponese.

Čitanje Poslanice Hebrejima

Krist doista ne uđe u rukotvorenu svetinju, protulik one istinske, nego u samo nebo: da se sada pojavi pred licem Božjim za nas. Ne da mnogo puta prinosi samoga sebe kao što veliki svećenik svake godine ulazi u svetinju s tuđom krvlju; inače bi bilo trebalo da trpi mnogo puta od postanka svijeta. No sada se pojavio, jednom na svršetku vjekova, da grijeh dokine žrtvom svojim.

Jan Victors,
Ilija i udovica iz Sarfate, 1640.

I kao što je ljudima jednom umrijeti, a potom na sud, tako i Krist: jednom se prinese da grijehe mnogih ponese, a drugi će se put – bez obzira na grijeh – ukazati onima koji ga iščekuju sebi na spasenje.

Riječ Gospodnja.

Pjesma prije Evanđelja Mt 5,3

Blago siromasima duhom:
njihovo je kraljevstvo nebesko!

Evanđelje Mk 12,38-44

Ova je sirota udovica ubacila više od svih.

Čitanje svetog Evanđelja po Marku

U ono vrijeme: Govoraše Isus mnoštvu u pouci svojoj: »Čuvajte se pismoznanaca, koji rado idu u dugim haljinama, vole pozdrave na trgovima, prva sjedala u sinagogama i pročelja na gozbama; proždiru kuće udovičke, još pod izlikom dugih molitava. Stići će ih to oštrija osuda!«

Potom sjede nasuprot riznici te promatraše kako narod baca sitniš u riznicu. Mnogi bogataši bacahu mnogo. Dođe i neka siromašna udovica i baci dva novčića, to jest jedan kvadrant. Tada dozove svoje učenike i reče im: »Doista, kažem vam, ova je sirota udovica ubacila više od svih koji ubacuju u riznicu. Svi su oni zapravo ubacili od svoga suviška, a ona je od svoje sirotinje ubacila sve što je imala, sav svoj žitak.«

Riječ Gospodnja.

PRIJEDLOZI ZA PJEVANJE

Ulazna:	228	Po obećanju
Otpjevni psalam:	125	Hvali dušo moja
Prinosna:	228.2	Nekad na križu
ili	230	Darove prinesite
Pričesna:	III	Gospodin je pastir moj
	244	Odzivam se Isuse
Završna:	207	Prigni se svako koljeno
ili	756	U slavu svetog Srca

MOLITVA VJERNIKA

Braće i sestre, potaknuti današnjim čitanjima, koja nas uče kako se Kristov nauk živi prvenstveno darivanjem sebe i svojih dobara za dobro svijetu, uputimo vječnome Ocu svoje iskrene prošnje:

1. Učiš nas da stotruko dobivamo imajući povjerenje u tvoje zapovijedi. Svakodneвно izgrađuj svetu Crkvu katoličku na čvrstoj vjeri u tvoju svemoć, molimo te.
2. Papa, biskupi i svećenici neprestano oslušuju potrebe svojih vjernika. Daj da znaju prepoznati ljude u potrebi i svojim im djelovanjem iskazati potrebnu pomoć, molimo te.
3. Više nego ikad, društvo je podijeljeno na siromašne i bogate. Daj da ljudi na vlasti uvide nepravednu podjelu materijalnih dobara te siromašnima omoguće dostojan život, molimo te.
4. Prečesto u svojoj ljudskoj taštini volimo zauzimati prva mjesta u društvu. Otrijezni nas od potrebe za dokazivanjem i nauči poniznosti, molimo te.
5. Mnogi siromašni ne shvaćaju svoje siromaštvo kao prepreku za dobrotu i iskazivanje pomoći. Blagoslovi ih u svemu što čine, a nama otvori oči da, potaknuti njihovim primjerom, darujemo svoje vrijeme i materijalna dobra potrebitima, molimo te.

Oče vječni, molimo te, po svojoj dobroti usliši sve ove naše prošnje koje smo ti izrekli. Učini nas obazrivima na bližnje u potrebi i otvorena srca za vršenje djela milosrđa. Po Kristu, Gospodinu našem. Amen.

Iskreno povjerenje otvara vrata nade

Današnje prvo čitanje iz Prve knjige o kraljevima, kao i središnje čitanje, tj. evanđeoski odlomak iz Markova evanđelja, naglasak, između ostalog, stavljaju na činjenicu iskrenog povjerenja u Božju riječ dviju siromašnih žena. Na taj način i jedna i druga, iako u različitim vremenskim i društvenim prilikama, pokazuju veličinu pouzdanja u Božju moć i providnosno vodstvo. Na molitvu proroka Ilije Bog umnaža potrebno za život siromašne udovice iz Sarfate. No, važno je prije toga uočiti stav udovice koja proroku najprije otvara vrata svoga doma, stavljajući mu na raspolaganje ono što ima kako bi se Božji glasnik mogao okrijepiti. Ilija je ne prisiljava na pomoć; ipak, ona ga odmah spremno sluša. Time pokazuje povjerenje u božansko djelovanje u osobi čovjeka o kojemu je možda ranije nešto čula, ali koji je njoj vjerojatno stranac. Tek tako očitovalo iskreno povjerenje otvara vrata nade u obnovu i nastavak dobrog života upravo u trenutku kada su sve nade nestale. Božji glasnik – glasnik je nade i obnove života. Nije li upravo to ono što u tolikim prilikama suvremenog društva nedostaje? Nije li upravo to ono što bismo kao Božji poslanici trebali snažnije očitovati i prakticirati i u ovome vremenu?

Predati sve

Primjer druge udovice koji ističe sam Isus na neki način još pojačava dojam stvarnosti o kojoj je riječ. Siromašna udovica u hramsku riznicu ubacuje, ljudski gledano jako malo, ali božanski gledano ubacuje najviše, ubacuje sve. Dublje promišljajući o smislu primjera valja uočiti da izraz ‘sve’ u ovom kontekstu ne označuje samo novac koji je ubačen u riznicu, već prije svega stav osobe koja očito sve svoje povjerenje i pouzdanje stavlja u Onoga čije sveto mjesto toliko

časti. Na izvan za to mjesto ne može učiniti puno, ali na unutarnjem, duhovnom planu upravo osobe poput nje za to isto mjesto čine najviše. Takve osobe, naime, svojim primjerom pokazuju istinsku vrijednost toga mjesta, a s time istinsko dostojanstvo Onoga kome je ono posvećeno.

Iz navedene perspektive postaje jasno koliko je stav iskrenog predanja i povjerenja u Boga dviju siromašnih udovica važan za pravi duhovni život i odnos s Bogom. Siromašne udovice povjerenje u božansku moć i vodstvo prepoznaju kao temeljni i najvažniji stav vjernika. Taj stav nije uvijek lako aktualizirati. Možda se, tako, siromašna udovica u hramu nalazila u izrazito teškoj materijalnoj situaciji, možda joj je posljednji kvadrant bio pitanje životnog uzdržavanja. Ipak, ni to ju nije spriječilo da ga dade za ono što je u duši držala najvažnijim. Primjeri poput ovih pokazuju da prepuštanje božanskom vodstvu, pa i u najzahtjevnijim trenucima, mijenja život i postaje svjedočanstvo. Upravo u takvim trenucima rađa se istinska nada. Tako se život mijenja na onoj najvažnijoj, ali i najzahtjevnijoj razini: duhovno-egzistencijalnoj, tj. na razini uvjerenja, stavova, vrednota, odluka i izbora.

Poučak za ispravnu praksu

Kako se, u odnosu na kršćansku vjeru, ovdje u prvome redu radi ne o pitanju novca, ni novčanog prinosa za sveta mjesta, već o pitanju stava osobe u odnosu prema Bogu, pokazuje drugo čitanje iz poslanice Hebrejima. To čitanje jasno upućuje na uzvišenost nebeske, a s time i duhovno-sakramentalne stvarnosti Kristove tajanstvene prisutnosti u odnosu na materijalna sveta mjesta. Krist kao jedini veliki svećenik otvara samo nebo i s time upriličuje i očituje vrhunac štovanja Boga. Osobe koje to prepoznaju polako,

Giovanni Lanfranco, *Ilija prima kruh od udovice iz Sarfate*, 1621. – 1624.

ali jasno usvajaju i ispravan način štovanja materijalnih mjesta kulta i pobožnosti.

Ipak, treba zamijetiti da Isus spominje i primjere drugačije prakse, tj. prakse onih koji očito materijalno daju jako puno za svetom mjesto, ali ono što daju stečeno je, između ostalog na način »proždiranja kuća udovičkih« (Mk 12,40). Takva zla praksa izraz je ljudske dopadljivosti i želje za ostvarenjem sebičnog ljudskog stava »biti viđen« i »biti važan.« No, vjernički pogled jasno nazire dubinu tragedije koju pred

Očevim licem odaje takav načina ponašanja. Ipak, takva je stav trajna prijetnja. Nije li zato primjer siromašnih udovica iz čitanja današnje liturgije u prvome redu poziv na propitkivanje savjesti u odnosu na motive izvanjske vjerske prakse? Potvrđan odgovor na ovo pitanje zasigurno upućuje na ono što je od njega još važnije. Više od ukazivanja na prijetnju loše prakse, udovički je primjer poticaj za što bolju duhovnu praksu koja će onoj vanjskoj služiti kao jasan vodič u iskrenom štovanju Boga.

Nikola Vranješ

Trideset i treća nedjelja kroz godinu

17. studenoga 2024.

ULAZNA PJESMA

Gospodin govori:

Ja znam svoje naume

koje s vama namjeravam

– naume mira a ne nesreće:

zazivat ćete me

i ja ću vas uslišati

i sabrat ću vas iz svih naroda.

(Jr 29,11-12.14)

ZBORNA MOLITVA

Gospodine, Bože naš,
daj da naša vjernost tebi
bude i naša radost, jer
duboka je i trajna sreća
postojano služiti tebi,
Stvoritelju svega dobra.
Po Gospodinu.

DAROVNA MOLITVA

Gospodine,
daj da nam darovi,
prineseni tvome imenu,
udijele vjernost u tvojoj
službi i vječno zajedništvo
s tobom u slavi.
Po Kristu.

PRIČESNA PJESMA

Milina mi je biti
u Božjoj blizini,
imati sklonište svoje
u Gospodinu.
(Ps 73,28)

POPRIČESNA MOLITVA

Častili smo se, Gospodine,
svetim otajstvom
što smo ga prinijeli
na spomen tvoga Sina,
kako nam je on naredio.
Daj da po njemu rastemo
u ljubavi.
Po Kristu.

Prvo čitanje Dn 12,1-3*U ono vrijeme tvoj će se narod spasiti.*

Čitanje Knjige proroka Daniela

U ono će vrijeme ustati Mihael, knez veliki, koji štiti sinove tvog naroda. Bit će to vrijeme tjeskobe kakve ne bijaše otkako je ljudi pa do toga vremena. U ono vrijeme tvoj će se narod spasiti – svi koji se nađu zapisani u Knjizi. Tada će se probuditi mnogi koji snivaju u prahu zemljinu: jedni za vječni život, drugi za sramotu, za vječnu gadost. Umnici će blistati kao sjajni nebeski svod, i koji su mnoge učili pravednosti, kao zvijezde navijeke, u svu vječnost.

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 16,5.8-11*Pripjev: Čuvaj me, Bože, jer se tebi utječem.*

Gospodin mi je baština i čaša:

ti u ruci držiš moju sudbinu.

Gospodin mi je svagda pred očima

jer mi je zdesna da ne posrnem.

Stog mi se raduje srce i kliče duša,

pa i tijelo mi spokojno počiva.

Jer mi nećeš ostavit dušu u podzemlju

ni dati da pravednik tvoj truleži ugleda.

Pokazat ćeš mi stazu života,

puninu radosti lica svoga,

sebi zdesna blaženstvo vječno.

Drugo čitanje Heb 10,11-14.18*Jednim prinosom zauvijek usavrši posvećene.*

Čitanje Poslanice Hebrejima

Svaki je svećenik dan za danom u bogoslužju te učestalo prinosi iste žrtve, koje nikako ne mogu odnijeti grijehâ. A Krist, pošto je prinio jednu jedincatu žrtvu za grijeh, zauvijek sjede zdesna Bogu čekajući otad dok se neprijatelji ne podlože za podnožje nogama njegovim. Jednim uistinu prinosom zasvagda usavrši posvećene. A gdje su grijesi oprošteni, nema više prinosa za njih.

Riječ Gospodnja.

Pjesma prije Evanđelja Lk 21,36

Budni budite, u svako doba molite
da uzmognete stati pred Sina Čovječjega.

Jacopo Robusti (Tintoretto),
Posljednji sud, 1560.

Evandjelje Mk 13,24-32

Sabrat će svoje izabranike s četiri vjetra.

Čitanje svetog Evandjelja po Marku

U ono vrijeme:

Reče Isus svojim učenicima:

»U one dane, nakon velike nevolje,
sunce će pomrčati i mjesec neće više svijetljati,
a zvijezde će s neba padati
i sile će se nebeske poljuljati.

Tada će ugledati Sina Čovječjega
gdje dolazi na oblacima
s velikom moći i slavom.

I razaslat će anđele

i sabrati svoje izabranike
s četiri vjetra, s kraja zemlje do na kraj neba.

A od smokve se naučite prisposodbi!

Kad joj grana već omekša i lišće potjera, znate:
ljetovanje je blizu. Tako i vi kad vidite da se to zbiva, znajte:
blizu je, na vratima! Zaista, kažem vam, ne,
neće uminuti naraštaj ovaj dok se sve to ne zbude.
Nebo će i zemlja uminuti, ali riječi moje ne,
neće uminuti. A o onom danu i času nitko ne zna,
pa ni anđeli na nebu, ni Sin, nego samo Otac.«

Riječ Gospodnja.

PRIJEDLOZI ZA PJEVANJE

Ulazna:	226.1	Od sva se četiri vjetra
ili	79	Spasi nas, Gospodine
Otpjevni psalam:	90/II	Čuvaj me, Bože
Prinosna:	226.2 i 3	Tisuću zrnaca skupa
Pričesna:	188	Na Isusov se spomen sam
	247	Uzмите, jedite
	149	Podijeli s gladnim kruh svoj
Završna:	180	Isuse Kralju
ili	175	O Srce Sina Božjega

MOLITVA VJERNIKA

Braćo i sestre, Krist nas svakoga dana iznova poziva na budnost da bismo spremni dočekali njegov ponovni dolazak, stoga se utecimo Bogu Ocu, moleći ga da nas neprestano usmjerava na stazu života:

1. Tvoj se Sin prinio kao žrtva za naše grijehе. Daj da mu cijela Crkva neprestano iskazuje hvalu te živi i djeluje po njegovim zapovijedima, molimo te.
2. Svećenici svakodnevno u bogoslužju prinose žrtvu na spomen tvoga Sina. Blagoslovi njihove molitve i daj da budu na spasenje svim ljudima, molimo te.
3. Danas Crkva moli za sve siromašne. Daj da s osobitom pažnjom brinemo o svakoj osobi u potrebi te se zalažemo za pravedniji svijet u kojem nitko neće materijalno, ni duhovno oskudijevati, molimo te.
4. U mnogim krajevima svijeta i dalje bijesne nemiri i ratovi. Daj da neumorno radimo na izgradnji međusobnog mira i tako spremno čekamo vječnost u nebesima na koju nas pozivaš, molimo te.
5. Vječnost u nebesima istinska je molitva svakog čovjeka. Daj da u ovozemaljskom životu hodimo putem pravednosti te tako zavrijedimo u vječnosti gledati nebesku slavu tvoga Sina, molimo te.

Bože Oče, zahvaljujemo ti na tvojoj neizmjerne ljubavi po kojoj uslišavaš naše prošnje. Daj da nam grijesi ovozemaljski nikada ne zasjene stazu života, već nas njome povedi do vječnosti.
Po Kristu, Gospodinu našem. Amen.

Ovaj naraštaj i onaj dan

Nekoliko dana prije svoje muke, smrti i uskrsnuća Isus je na Maslinskoj gori sjedeći upravo sučelice jeruzalemskom Hramu (Mk 13,3) održao svoj najduži govor u Evanđelju po Marku (13,4-37). Obično taj govor nazivamo Isusovom eshatološkom besjedom jer u njemu Isus govori o svom drugom dolasku u slavi i o konačnoj sudbini svijeta. U današnjem odlomku iz evanđelja (Mk 13,24-32) čitamo jedan dio toga govora i to iz njegova posljednjega dijela, iako je izostavljen sami završetak (Mk 13,33-37) u kojem Isus na kraju svoje učenike i sve ljude odlučno poziva na budnost riječima: »Što vama kažem, svim kažem: Bdižite!« (Mk 13,37). Važno je imati na umu te završne Isusove riječi koje pozivaju na budnost jer nam one pomažu da bolje razumijemo i one Isusove riječi koje im prethode.

Sin čovječiji dolazi kao svjetlo u tami

Na početku odlomka koji čitamo nalazimo Isusovu tvrdnju kako će 'u one dane' pomrčati sunce, mjesec neće svijetliti, zvijezde će padati s neba i sile se nebeske poljuljati. A onda će se u takvom mračnom okruženju pojaviti on, Sin čovječiji, s velikom moći i slavom. Nema sumnje da se izraz *u one dane* u ovom kontekstu odnosi na drugi Kristov dolazak u slavi na kraju vremena, ali prizor kojim je taj dolazak ovdje opisan u bliskoj je vezi s onim što će se iz perspektive Isusove eshatološke besjede na Maslinskoj gori dogoditi već za koji dan

Naime, kao što će njegov drugi dolazak *u one dane* biti kao prosjaj svjetla u tami, tako će za koji dan njegova smrt na križu i uskrsnuće iz groba biti svjetlo koje će raspršiti tamu zla i smrti. Na dan Isusove muke i smrti vladala je tama na svoj zemlji u inače najsvjetlije doba dana, od šeste ure (podne) do ure devete (tri sata poslije podne) (Mk 15,33). U toj popodnevnoj tami po svoj zemlji zablistala je slava križa

kao svjedočanstvo potpune ljubavi koja se ostvaruje u predanju života, a u tami groba zablistala je poruka uskrsnuća koju je ženama, koje su došle pomazati Isusovo mrtvo tijelo, navijestio tajanstveni mladić u bijeloj haljini (Mk 16,5-7).

Ovaj naraštaj i onaj dan bitno su povezani

Nadalje kaže Isus da će on o svom dolasku u slavi razaslati anđele da saberu njegove izabranike s četiri vjetra, s kraja zemlje do na kraj neba. Pođemo li od toga da riječ anđeo (grč. *angelos*) znači glasnik, onda se navedena tvrdnja može odnositi i na učenike koje će Isus na dan svoga uzašašća na nebo poslati po svem svijetu da propovijedaju evanđelje svakom stvorenju tako da se krste i spase svi koji u njega povjeruju (Mk 16,15-16). Tako će jedni anđeli (učenici) naviještati evanđelje, a drugi će anđeli (nebeski) sabirati Kristove izabranike, to jest one koji je izabrao on, ali možemo reći, i one koji su izabrali njega.

U prispodobi o smokvi Isus još jasnije povezuje ono što će se dogoditi *u onaj dan* s onim što se događa *ovih dana*. Kad smokva propupa, znamo da je ljeto blizu to jest da je blizu prevlast dana nad noći i svjetla nad tamom. Prisjetimo li se da smokva tjera lišće i izbacuje pupove upravo u ono godišnje doba u kojem se slavi pasha o kojoj je Isus bio mučen, umro i uskrsnuo, onda tu vidimo poruku da njegova muka, smrt i uskrsnuće označava početak one potpune pobjede dobra nad zlom koja je u Knjizi Otkrivenja među ostalim prikazana slikom stabla koje rađa cijelu godinu i čije je čak i lišće za zdravlje narodima (Otk 22,2). Prema tome Isusovi učenici ono što vide da se događa sada trebaju shvatiti kao znak onoga što će se dogoditi u konačnici.

Neznanje potrebno za budnost

U nastavku svoga govora Isus je još izravni u povezivanju aktualnoga trenutka i

onoga što će se dogoditi na kraju povijesti. On tvrdi da ovaj naraštaj neće minuti dok se ne zbude sve ono o čemu je govorio, što se često tumači kao izraz uvjerenja prvih kršćana da će se Kristov drugi dolazak u slavi dogoditi doista brzo, to jest da će oni to vidjeti i doživjeti već za vrijeme svoga života. Međutim, već sljedeća Isusova tvrdnja kako nitko osim Oca ne zna o onom danu i času kao i sama stvarnost da se Isusov drugi dolazak još nije dogodio upućuje na drukčije i dublje tumačenje tih Isusovih riječi. To da ovaj naraštaj neće uminuti dok se ne dogodi sve ono o čemu je Isus govorio jednostavno znači da *ovaj naraštaj* nije vrijeme koje je

odvojeno od *onoga dana i časa*. Ovaj naraštaj i onaj dan bitno su povezani, jer svi mi imamo samo ovo vrijeme u kojem živimo na zemlji i samo u ovom vremenu, ne nekom drugom, činimo i ostvarujemo ono što će se u svojoj istini očitovati *u onaj dan*.

Stoga neznanje o tom danu i času, koji ipak sigurno dolazi, ima svrhu da nas potakne na stalnu na budnost i pripravnost za Kristov dolazak, a ne da se uljuljamo u iluzornu sigurnost trenutka u kojem živimo, kao da će *onomu danu* umaknuti. Da bi istaknuo kako je neznanje o onom danu doista potrebno da bismo u svom naraštaju živjeli budni, Isus kaže kako o tom danu i času ne znaju ne samo ljudi i anđeli nego čak ni Sin. Taj dan i čas poznat je samo Ocu. To nam može zvučati pomalo neobično jer bismo očekivali da Sin zna sve što i Otac.

Viktor Michailowitsch Wasnezow, *Posljednji sud*, 1904.

Međutim u ovom kontekstu kao i u kontekstu čitavoga Evanđelja po Marku trebamo imati na umu to da Isus, kada sam govori o sebi kao o Sinu, uvijek se naziva Sinom čovječjim, što je u skladu s time da vrijeme onoga dana i časa nije sadržaj čovječjega znanja. Uz to, neznanje o tom danu i času trebalo bi nas osloboditi od nasjedanja na lažna proroštva i pomoći nam da se usredotočimo na ono bitno, a to je da vrijeme koji imamo živimo nasljeđujući Krista i njegove riječi. O tome ovisi smisao naše ga života, jer upravo u pouci onima koji ga hoće nasljedovati Isus odlučno tvrdi: »Doista, tko se zastidi mene i mojih riječi u ovom preljubničkom i grešničkom naraštaju – njega će se stidjeti Sin Čovječji kada dođe u slavi Oca svoga zajedno sa svetim anđelima« (*Mk 8,38*).

Domagoj Runje

Isus Krist – Kralj svega stvorenja

24. studenoga 2024.

ULAZNA PJESMA

Dostojan je zaklani Jaganjac
primiti moć i bogatstvo i
mudrost i snagu i čast:
Njemu slava i vlast
u vijeke vjekova.
(Otk 5,12; 1,6)

ZBORNA MOLITVA

Svemogući vječni Bože,
svome ljubljenom Sinu dao
si svu vlast na nebu i na
zemlji i postavio ga
glavarom cijelom svijetu.
Molimo, oslobodi sva
stvorenja iz ropstva zla
da tebi jedinome služe
i tebe bez kraja slave.
Po Gospodinu.

DAROVNA MOLITVA

Gospodine, prinosimo ti
žrtvu kojom je Krist ljude
pomirio s tobom. Molimo te,
nek tvoj Sin dâ narodima
dobra jedinstva i mira.
Koji živi i kraljuje
u vijeke vjekova.

PRIČESNA PJESMA

Stoluje Gospodin – Kralj
dovijeka. Gospodin narod
svoj mirom blagoslivlje.
(Ps 29,10-11)

POPRIČESNA MOLITVA

Gospodine, pozvao si nas da
služimo Kristu, Kralju svega
svijeta. Okrijepi nas ovom
hranom, koja daje
besmrtnost, da budemo
dionici njegova kraljevanja i
vječnog života.
Po Kristu.

Prvo čitanje Dn 7,13-14

Vlast njegova vlast je vječna.

Čitanje Knjige proroka Daniela
Gledah u noćnim viđenjima
i gle s oblacima nebeskim dolazi kao Sin čovječji.
On se približi Pradavnome i dovedu ga k njemu.
Njemu bî predana vlast, čast i kraljevstvo,
da mu služe svi narodi, plemena i jezici.
Vlast njegova vlast je vječna, nikada proći neće;
i kraljevstvo njegovo vječno, nikada propasti neće.
Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 93,1-2.5

Pripjev: Gospodin kraljuje u sjaj zaodjeven.

Gospodin kraljuje, u sjaj zaodjeven,
Gospodin zaodjeven moći i opasan.
Čvrsto stoji krug zemaljski,
neće se poljuljati.
Čvrsto je prijestolje tvoje od iskona,
ti si od vječnosti!

Tvoja su obećanja vjere predostojna,
svetost se dolikuje domu tvojemu,
Gospodine, u sve dane!

Drugo čitanje Otk 1,5-8

Knez kraljeva zemlje ... učini nas kraljevstvom, svećenicima.

Čitanje Otkrivenja svetoga Ivana apostola
Isus Krist jest *svjedok vjerni*,
prvorodenac od mrtvih,
vladar nad kraljevima zemaljskim.
Njemu koji nas ljubi, koji nas krvlju svojom
otkupi od naših grijeha te nas učini *kraljevstvom, svećenicima*
Bogu i Ocu svojemu:
Njemu slava i vlast u vijeke vjekova! Amen!
Gle, dolazi s oblacima i gledat će ga svako oko,
svi koji su ga proboli, i naricat će nad njim
sva plemena zemaljska. Da! Amen.
Ja sam Alfa i Omega, govori Gospodin Bog
– *Onaj koji jest i koji bijaše i koji dolazi, Svevladar.*
Riječ Gospodnja.

Jacopo Robusti (Tintoretto),
Isus pred Pilatom, 1567.

Pjesma prije Evanđelja Mk 11,9-10

Blagoslovljen Onaj koji dolazi u ime Gospodnje:
Blagoslovljeno kraljevstvo oca našega Davida, koje
dolazi.

Evanđelje Iv 18,33b-37

Ti kažeš: ja jesam kralj.

Čitanje svetog Evanđelja po Ivanu

U ono vrijeme: Reče Pilat Isusu:

»Ti li si židovski kralj?«

Isus odgovori: »Govoriš li ti to sam od sebe ili ti to drugi rekoše o meni?«

Pilat odvrati: »Zar sam ja Židov? Tvoj narod i glavari svećenički predadoše te meni. Što si učinio?«

Odgovori Isus:

»Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta.

Kad bi moje kraljevstvo bilo od ovoga svijeta, moje bi se sluge borile da ne budem predan Židovima.

Ali kraljevstvo moje nije odavde.«

Nato mu reče Pilat: »Ti si dakle kralj?«

Isus odgovori: »Ti kažeš: ja sam kralj.

Ja sam se zato rodio i došao na svijet da svjedočim za istinu.

Tko je god od istine, sluša moj glas.«

Riječ Gospodnja.

PRIJEDLOZI ZA PJEVANJE

Ulazna:	75.5	Dostojan je
ili	183	Ti, Kriste, Kralj si vjekova
Otpjevni psalam:	ŽV str. 40	Gospodin kraljuje u sjaj zaodjeven
Prinosna:	183.5	Ta zato kruha, vina lik
ili	207	Prigni se svako koljeno
Pričesna:	273-274	Ja sam s vama
	241	Oče naš dobri slavimo ti ime
	222	Gospodin kraljuje
Završna:	I	Svi kliknimo Kristu
ili	180	Isuse Kralju

MOLITVA VJERNIKA

Braćo i sestre, odrecimo se svakoga zla te u dubokoj zahvalnosti za dar Krista Kralja, koji vječno kraljuje nad cijelim svijetom i svemirom, uputimo Ocu vječnome svoje iskrene molbe govoreći:

Dođi kraljevstvo tvoje!

1. Oče, tvoj Sin je životom posvjedočio za istinu te zavladao čitavim svemirom. Daj da tvoja Crkva svojim djelovanjem u svijetu neprestano širi Kristovo kraljevstvo, molimo te.
2. Prihvaćanjem križa, tvoj nas je Sin oslobodio ropstva grijeha i tame smrti. Blagoslovi papu, biskupe, svećenike i đakone da mu u svoj poniznosti služe i vode vjerne narode putem istine, molimo te.
3. Tvoj Sin od nas ne traži da mu se pokoravamo, već da nasljedujemo njegov primjer ljubavi. Učini nas zahvalnima za milost da ga možemo slijediti i tako činiti svijet boljim mjestom, molimo te.
4. Nazivamo se tvojom djecom, a premalo se trudimo uistinu tako i živjeti. Pouči nas kako postati boljima, da bi i nevjerni među nama prepoznali tvoju ljubav kojom ljubiš sve ljude, molimo te.
5. Na kraju ovozemaljskog života, doći ćemo pred tvoje nebesko prijestolje. Budi nam milosrdan na posljednjem sudu te nas u svojoj neizmornoj ljubavi primi u zajedništvo svih svetih u tvome vječnom kraljevstvu, molimo te.

Oče vječni, tebi koji si Alfa i Omega – Onaj koji jest, koji bijaše i koji dolazi, stremi svaki ovozemaljski stvor. Ražari naša srca da izgaraju za Istinu, po kojoj ćemo jednom svi iskusiti vječno spasenje u nebesima. Po Kristu, Gospodinu našem. Amen.

Krist Kralj

U vrijeme krize autoriteta na svim društvenim razinama govor o kralju i kraljevstvu čini se anakronim, a zagovaranje i promocija kraljevanja uvredom za čovjekovu emancipaciju i ljudsko dostojanstvo. Danas je prihvatljivije govoriti o kompetencijama, stručnosti, vještinama, znanju, nego li o autoritetu ili vladanju. Činjenica je ipak da i danas u svijetu postoje kraljevi i kraljevstva i to čak sedam njih u emancipiranoj, demokratskoj Europi i to u zemljama poput Velike Britanije, Španjolske, Švedske, Norveške... Uloga kraljeva u političkom i društvenom životu, u odnosu na uloge kroz povijest, danas je redefinirana i smještena u sferu protokolarnosti s većim ili manjim ovlastima.

Unatoč takvim promjenama pojam kralja u svijesti prosječnog čovjeka današnjice vezan je uz vladanje, upravljanje i moć.

Upravo je to ono na što misli Isus kad govori o kraljevstvu Božjem ili kraljevstvu nebeskom. Onaj tko vlada ili upravlja donosi odluke koje imaju posljedice za sve podložnike. Te odluke mogu biti u interesu onih kojima upravlja ili nad kojima vlada, ali mogu biti u interesu povlaštene manjine na štetu većine, ili čak u interesu pojedinca, a na štetu svih ostalih.

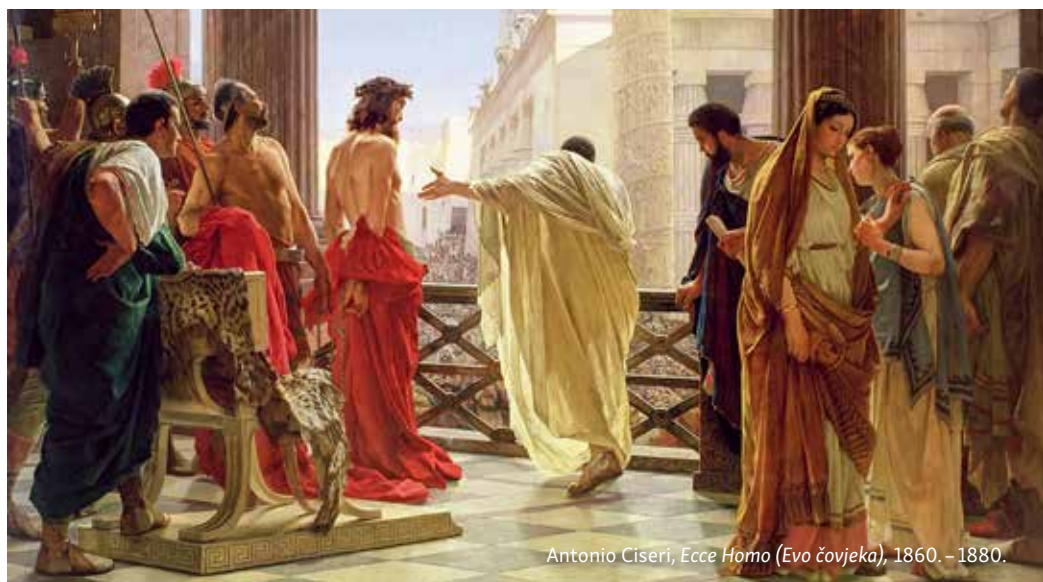
Velika je razlika između vladanja ovozemaljskih kraljeva i Kristova kraljevanja. Isus ne kaže bez razloga: Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta (*Iv* 18,36). Ono se u mnogočemu razlikuje od ovozemaljskih kraljevstava. Ponajprije njegova vlast nije omeđena prostorom nego obuhvaća sve ljude i sve stvoreno, čitav svemir. Prostranstva ne osvaja oružjem, nego snagom Duha, a svoju moć ne iskazuje silom, nego ljubavlju i nenasiljem. On ne traži vlastitu korist, nego dobrobit svih ljudi. Za to žrtvuje svoju božansku lagodnost i prihvaća mukotrpnost ljudskog življenja. Ljude ne zarobljava i ne drži u

pokornosti, nego ih oslobađa robovanja, tjelesnih i duhovnih. Ne kažnjava one koji mu se suprotstavljaju, nego nagrađuje one koji ga slijede. Njegov način nije prisila i nametanje, nego poučavanje, poziv, uvažavanje slobodnog izbora. Cilj njegovog plana uspostave kraljevstva nebeskoga nije tek vladanje, nego vladavina; vladavina ljubavi, pravde i mira.

Isus je svojim učenicima često govorio o kraljevstvu nebeskom. Trudio se približiti njegovu zbilju raznim prisposodobama i opisima. Pred početak njegova javnog djelovanja odjekivao je Krstitelj poziv: »Obratite se! Približilo se Kraljevstvo nebesko!« (*Mt* 3,2) I sam Isus je pozivao: »Ispunilo se vrijeme, približilo se kraljevstvo Božje! Obratite se i vjerujte evanđelju! (*Mk* 1,15). Jednom je prilikom rekao svojim slušateljima da, iako ono dolazi neprimjetno, kraljevstvo je nebesko među njima. (*usp. Lk* 17,20-21)

Kraljevstvo je Božje, dakle, među nama započelo s Isusom. On očekuje da se ono širi i raste kako je to izrekao različitim slikama, osobito onom o zrnu gorušice: »Manje od svega sjemenja na zemlji, jednoć posijano, naraste i postane veće od svega povrća pa potjera velike grane te se pod sjenom njegovom gnijezde ptice nebeske.« (*Mk* 4,31-32); ili u onoj o kvascu: »Kraljevstvo je nebesko slično kvascu koji uzme žena te ga pomiješa sa tri mjere brašna dok sve ne ukvasa.« (*Mt* 13,33)

Isus je postavio temelj Kraljevstva, ali je njegovu izgradnju povjerio Crkvi. Dvije tisuće godina nakon postavljanja temelja Kraljevstva trebamo se, kao oni koji su prihvatili biti njegovi graditelji, pitati: opaža li se ono danas u svijetu, vide li se njegovi plodovi, primjećuje li se njegova vladavina, prepoznaju li se njegovi članovi? Štoviše: jesmo li uopće uključeni u njegovu izgradnju, ili smo se umorili, odustali?

Antonio Ciseri, *Ecce Homo (Evo čovjeka)*, 1860. – 1880.

Izgradnja kraljevstva Božjega počinje u srcu svakog pojedinca ponajprije osobnom duhovnom izgradnjom. Ta izgradnja uključuje usvajanje Božjeg pogleda na čovjeka i svijet, prihvaćanje ljestvice vrednota i prioriteta prema Božjem vrednovanju, zapravo, iskazivanje ljubavi prema Bogu i čovjeku.

Sve ovo postaje moguće, ma koliko na prvi pogled ne izgledalo tako, ako prostore srca i uma otvorimo Duhu Svetom, koji nas potpomaze u našoj nemoći. (usp. *Rim* 8,26). Izgradnja Kraljevstva Božjeg ne uključuje samo trud na vlastitom rastu i napredovanju, njego uključuje i trud oko proširenja tj. uključivanje novih članova. Tu je želju Isus ostavio svojim učenicima kao poziv i zadatak: »Pođite po svem svijetu, propovijedajte evanđelje svemu stvorenju.« (*Mk* 16,15). Crkva u ovim riječima prepoznaje ishodište svog misionarskog djela i svoj nezaobilazni zadatak.

Još jedna prevažna Isusova riječ koju je izrekao Petru, a odnosi se na kraljevstvo Božje: »Tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga, pa što god svežeš na zemlji, bit će svezano na nebesima; a što god odriješiš na zemlji, bit će odriješeno na nebesima.« (*Mt* 16,19). Ovim riječima Isus daje Petru vlast upravljanja kraljevstvom nebeskim.

Govor o upravljanju odmah nam budi tolike asocijacije na Isusove prisposode o upraviteljima poput onih prisposoda o upravljanju vinogradom, ili upravljanju primljenim talentima. Iz njih jasno proizlazi da postoje dobri i loši upravitelji.

Upravljanje je posebno zahtjevna i odgovorna služba. Upraviteljska služba u kraljevstvu Božjem nije garancija konačnog spasenja, nego može biti uzrok isključenja, kako nas upozorava Isus kad kaže ondašnjim upraviteljima: »Jao vama, pismonožci i farizeji! Licemjeri! Zaključavate kraljevstvo nebesko pred ljudima; sami ne ulazite, a ne date ući ni onima koji bi htjeli.« (*Mt* 23,13). Ili druga njegova riječ: »Zato će se – kažem vam – oduzeti od vas kraljevstvo Božje i dat će se narodu koji donosi njegove plodove« (*Mt* 21,43).

Izgradnja kraljevstva Božjeg nije samo zadaća pastira. Svaki Isusov učenik pozvan je da u kraljevstvo nebesko uvodi nove članove svjedočeći u svim prilikama radost i ljepotu življenja u njegovu ozračju. Isus nas je poučio da svoju vjerničku čežnju za kraljevstvom Božjim izričemo u molitvi koja je za nas uzor svake molitve. Neka zaziv »Dođi kraljevstvo tvoje« bude izraz naše iskrene čežnje.

Ivan Milovčić

Gospodin kraljuje u sjaj zaodjeven

(Otpjevni psalam za svetkovinu Krista Kralja svega stvorenja)

Ivan Andrić

Ant.

Go - spo - din kra - lju - je u sjaj za - o - dje - ven.

Ps 93, 1ab.1c-2.5

1. Gospodin kraljuje, u sjaj za - o - dje - ven, Gospodin zaodjeven mo - ći i o - pa - san.
 2. Čvrsto stoji krug ze - malj - ski, ne će se po - lju - lja - ti.
 Čvrsto je prijestolje tvo - je od i - sko - na, ti si od vje - čno - sti!
 3. Tvoja su obećanja vje - re pre - do - stoj - na svetost se dolikuje domu
 tvojemu, Gospodine, u sve da - ne!

INFORMACIJE I NARUDŽBE:

HRVATSKI INSTITUT ZA LITURGIJSKI PASTORAL
Ksaverska cesta 12a, 10000 Zagreb • tel.: +385 (0)1 5635 050
e-mail: pretplata@hilp.hr • www.hilp.hr

U PRODAJI

LITURGIJSKI KALENDAR

U Liturgijskom kalendaru za svaki tjedan kroz godinu predviđene su po dvije stranice s naznakom liturgijskih čitanja za svaki dan te citatom iz evanđelja dana. Na kraju kalendara nalazi se Mjesečni preglednik za 2025. godinu. Kalendar ima 160 stranice, otisnut je dvobojno i uvezan u integralni uvez, što mu omogućava potrebnu savitljivost i otpornost na habanje. Na količinu od deset i više primjeraka odobravamo 10% popusta. Troškovi poštarine nisu uračunati u cijenu kalendara.

Narudžbe na: narudzbe@hilp.hr
ili pozivom na broj +385 (0)1 5635 050.

CIJENA
4,50 €

živo vrelo

List izlazi 13 puta godišnje. Cijena pojedinog primjerka: 2 €. Inozemstvo: 4,23 €; 7,08 USD; 7,08 CAD; 8,46 AUD

Godišnja pretplata: 26 €. Inozemstvo: 55 €; 92 USD; 92 CAD; 110 AUD • BiH, SRB, MNE: 40 €

Za pretplatnike s deset i više primjeraka odobravamo popust od 10%.

Uplate za Hrvatsku: Privredna banka Zagreb, d.d. – IBAN: HR8823400091110174994

model plaćanja: 02 – poziv na broj: upisati pretplatnički broj

Uplate za inozemstvo: Privredna banka Zagreb, d.d. – IBAN: HR8823400091110174994 – SWIFT: PBZGHR2X

Sva prava pridržana. Nijedan se dio liturgijsko-pastoralnog lista Živo vrelo ne smije umnožavati, fotokopirati, reproducirati ni prenositi u bilo kakvu obliku (elektronski, mehanički i sl.) bez prethodne pisane suglasnosti glavnog i odgovornog urednika.

HRVATSKI INSTITUT ZA LITURGIJSKI PASTORAL
pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji